

„Měl jsem rád svou republiku.“¹ Životní příběh politického vězně dvou totalit JUDr. Josefa Nestávála

Petr Koura

Motto:

„Zde jsem se postupně setkal s dalšími známými, zejména s dr. Nestávalem, který Mírov prodělával již podruhé, jednou za nacistů, nyní za komunistů! To byl též typický příklad osudu českého demokrata. [...] Nechtěl jsem dlouho uvěřit svým druhům, že čeští komunisté klesli na tak ubohou úroveň neúcty k životu, že se neštíteli zabít své politické odpůrce jako ti nejprimitivnější divoši. Nechtěl jsem připustit, že v tom ohledu mezi vůdci komunistickými a nacistickými je úplná rovnost a totožnost a že je to zcela stejná a totožná morální žumpa!“

Prokop Drtina, Dovětek k pamětem

Je všeobecně známou skutečností, že přesvědčení demokraté neměli ve dvacátém století v Československu příliš na různých ustláno. Platí to zejména o generaci, která přišla na svět v prvních letech 20. století, dospívala v době vzniku Československa a první pracovní i politické zkušenosti sbírala v masarykovské republice. Později tato generace sklízela trpké plody represe ze strany dvou totalitních režimů – nacistického a komunistického. Příslušníkem této generace byl i český právník a komunální politik JUDr. Josef Nestával. Jeho jméno dnes není všeobecně známo, dokonce se ani nijak zvlášť neobjevuje v historických studiích s tematikou protinacistického či protikomunistického odboje. Je to patrně způsobeno tím, že Nestával spolupracoval za 2. světové války i v době komunistické totality s osobnostmi, které se do určité míry staly symboly boje za svobodu naší vlasti a Nestávalovo jméno se tak dostalo poněkud do jejich stínu – v prvním případě se jednalo o pražského primátora JUDr. Otakara Klapku, ve druhém o JUDr. Miladu Horákovou. Nestával je přitom člověkem, který hrál v našich moderních dějinách poměrně významnou úlohu. Svědčí o tom mimo jiné fakt, že jeho jméno se objevuje i v dokumentech, jež vedly represivní složky dvou totalitních systémů na dva naprosto odlišné muže, kteří stáli v čele vlády naší země

1 Tato slova pronesl Josef Nestával při závěrečné řeči před Státním soudem v Praze dne 8. 6. 1950. Tato studie je součástí řešení Výzkumného záměru MSM 0021620827 *České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes*, jehož nositelem je Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

v naprosto odlišných obdobích, vzdálených od sebe více než 60 let. Jméno Josefa Nestávála totiž najdeme jak ve výslechových protokolech generála Aloise Eliáše z roku 1941, tak ve svazku, který Státní bezpečnost vedla v roce 1979 k Jiřímu Paoubkovi.

Ačkoliv Josef Nestával během své veřejné činnosti nic nečestného ani nemorálního nespáchal, strávil ve vězení celkem 19 let – tedy plnou čtvrtinu svého života. A nejen to – tento muž dvakrát v soudní síni na lavici obžalovaných vyslechl z úst prokurátora návrh na absolutní trest. Poprvé se jednalo o německý Lidový soud v Berlíně v r. 1942, podruhé o Státní soud v Praze o 8 let později. Nechybělo tehdy mnoho a Josef Nestával skončil buď pod sekyrou v neblaze proslulé berlínské věznicí Plötzensee, nebo na pověstné „Tonce“ – pankrácké šibenici, na níž ukončila svůj život řada významných osobností protikomunistického odboje. Nestával byl nakonec odsouzen dvakrát ke stejnému trestu: doživotnímu žaláři. Je navíc paradoxní, že i přísluhovači totalitních režimů v soudcovských talárech měli v obou případech podobně znějící jména – poprvé Nestávála odsoudil dr. Thierack, podruhé dr. Trudák.

Domnívám se, že životní příběh Josefa Nestávála není jen příběhem jedné významné, byť mírně pozapomenuté, osobnosti českých dějin 20. století. Jsem přesvědčen, že je příběhem celé generace mužů a žen, kteří si osvojili během krátké doby existence první republiky masarykovsko-benešovské demokratické hodnoty a po celý zbytek života za to byli pronásledováni. A domnívám se, že této generaci naše současná generace ještě mnoho dluží – zejména na poli historiografickém.

Josef Nestával se narodil takřka na prahu nového století, 14. prosince 1900. Jeho otec, Antonín Nestával, žil se svou rodinou v Praze a pracoval jako dělník, později získal místo zřizence v Krasoumné jednotě, pražském spolku, který sdružoval bohaté mecenáše a zájemce o umění. Rodina si nežila nijak nad poměry – Josef byl nejstarší z celkem sedmi potomků, tři z nich však zemřeli ještě jako děti.² Odtud možná pramenilo i sociální cítění, které Josef Nestával po celý svůj život projevoval. V jedenácti letech nastoupil na Akademické gymnázium v Praze, kde jej zastihlo o tři roky později vypuknutí „velké války“. Důsledky tohoto konfliktu byly pro rodinu Nestávalových tragické – otec byl povolán do rakouské armády a v roce 1915 padl na italské frontě.³ Sociální situace rodiny se tak ještě zhoršila a Josef si musel při studiu přivydělávat kondicemi a dalšími příležitostnými zaměstnáními.

V době převratných událostí roku 1918 bylo Josefu Nestávalovi 18 let. V této době vstupuje do politického života – stává se členem politické strany, s níž bude spjat celý jeho následující život, – České socialistické strany, která se později přejmenovala na

2 Archiv Ministerstva vnitra (dále jen AMV) Praha, V-6301/3 MV (Akce „Střed“, podvazek Nestával Josef); zápis o výpovědi J. Nestávála z 1. 3. 1950, s. 1.

3 Národní archiv (dále NA), fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávála z 16. 5. 1969, s. 1. Za zprostředkování tohoto dokumentu děkuji Mgr. Tomáši Bursíkovi.

Československou stranu národně socialistickou.⁴ Samotný 28. říjen prožíval gymnazista Nestával patrně dosti intenzivně – zdá se, že hned v těchto revolučních dnech narukoval do vojenských dobrovolnických útvarů nové republiky.⁵ O několik měsíců později se však vrátil do školních lavic; v roce 1919 s vynikajícím prospěchem složil maturitu a nastoupil studia na Právnické fakultě v Praze.⁶ Záhy musel Josef Nestával svá studia přerušit – v roce 1920 byl odveden a absolvoval jedenapůlletou základní vojenskou službu.⁷ Byl zařazen k prvnímu dělostřeleckému pluku Jana Žižky z Trocnova, který patřil k elitním jednotkám československé armády. Příslušníci tohoto útvaru se před nedávnem teprve vrátili ze sibiřské anabáze a na svém kontě měli nejedno vítězství nad bolševickými jednotkami.⁸ Někteří z těchto zkušených legionářských bojovníků nyní zaučovali Josefa Nestávála v boji se zbraní v ruce. Máloukdo mohl tehdy tušit, že se tyto osobní kontakty zúročí o dvě desetiletí později v novém boji o národní existenci. Nestával v průběhu vojenské služby absolvoval kurz pro výchovu záložních důstojníků na dělostřelecké instruktážní škole v Milovicích, a to s třetím nejlepším prospěchem z 56 frekventantů. V jeho posudku se dočteme, že má „dobré vojenské vystupování“ a je „velmi inteligentní a pilný“.⁹ Základní vojenskou službu ukončil v hodnosti podporučíka dělostřelectva – tím však jeho armádní dráha zdaleka neskončila. Každé dva roky absolvoval Nestával vojenské cvičení a stoupal v armádní hierarchii. V roce 1937 tak dosáhl hodnosti kapitána dělostřelectva v záloze a byl jmenován velitelem dělostřelecké baterie. Hodnocení jeho vojenských velitelů jsou dosti pozitivní: „energický, svědomitý, [...] přímý, dobrý kamarád, [...] samostatný a rozhodný“.¹⁰ Z této dokumentace se též dozvíme, že kapitán Nestával dokázal na vojenském cvičení na střelnici v Brdech v červnu 1937 umlčet dva kulometry od sebe vzdálené, a to do šířky i do hloubky.¹¹

Během svých studií se Nestával angažoval ve spolkových organizacích národně socialistické strany, jako byl Klub československého socialistického studentstva.

4 Blíže k vývoji této strany viz HARNA, Josef: *Český národní socialismus*. In: MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl: období 1861–1938*, s. 763–780. Z pramenů, které jsem měl k dispozici, nebylo zcela zřejmé, zda Nestával vstoupil do této strany ještě za Rakouska-Uherska nebo až po 28. 10. 1918.

5 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávála z 8. 11. 1949, s. 2. Nestával opakovaně uvádí, že vstoupil do národně socialistické strany ještě před nastoupením vojenské služby, kterou konal v letech 1918–19. Vojenská dokumentace Josefa Nestávála, uložená ve Vojenském ústředním archivu v Praze, však tuto jeho službu v armádě nezaznamenává. Domnívám se tedy, že se jednalo o službu v rámci dobrovolnických jednotek, která se uskutečnila v hektické popřevratové době a nebyla tudíž podchytena nově vznikající čs. vojenskou administrativou. Nestával pravděpodobně sloužil v útvarech tzv. Stráže svobody, kterou tvořili především příslušníci organizace Sokol. Některé pozdější dokumenty totiž hovoří o tom, že Nestával byl funkcionářem spolku, jenž bývalé bojovníky Stráže svobody sdružoval.

6 Vojenský ústřední archiv v Praze (dále jen VÚA), fond Kvalifikační listiny vojenských osob, Kvalifikační listina Josefa Nestávála.

7 Tamtéž; Nestával absolvoval vojenskou službu nadvakrát: od 21. 10. 1920 do 1. 12. 1921 a od 4. 3. 1922 do 28. 9. 1922.

8 Blíže k této jednotce viz KAVENA, Karel: *Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha 1937.

9 VÚA, fond Kvalifikační listiny vojenských osob, Kvalifikační listina Josefa Nestávála; výpis z protokolu o zkoušce teoretické z r. 1921.

10 Tamtéž.

11 Tamtéž.

Nejen ve strukturách strany, ale i ve studentském hnutí patřil podle svých slov vždy k levici.¹² Po určitou dobu dokonce stanul v čele Ústředního svazu československého studentstva, vrcholné organizace prvorepublikových studentů, byl též místostarostou spolku českých právníků Všehrd.¹³

Po absolvování Právnické fakulty v roce 1929 nastoupil Josef Nestával na pozici konceptního úředníka k finanční správě v Praze. Po dvou letech však toto místo opustil a stal se zaměstnancem Ústředního sekretariátu národně socialistické strany, kde pracoval jako tajemník předsednictva strany a zástupce generálního tajemníka. V této funkci měl možnost seznámit se s řadou politiků této strany osobně, byl navíc též zvolen členem ústředního výboru národních socialistů.

Nestával se i nadále účastnil spolkového života strany – stal se předsedou Klubu akademiků Československé strany národně socialistické a snažil se z této pozice řešit ožehavé otázky příslušníků mladé čs. inteligence. Na schůzi tohoto klubu 20. 11. 1931 byla pod Nestávalovým předsednictvím přijata rezoluce, která vyzývala vládní představitele k přijetí opatření proti „*proletarizaci intelektuálních pracovníků*“ v souvislosti s vypuknutím světové hospodářské krize. Rezoluce též navrhovala řešit růst extremistických nálad mezi českou mládeží větším důrazem na její vzdělávání. O levicovém smýšlení nejen Josefa Nestávala, ale i národně socialistických akademiků svědčí následující požadavek vznesený v této rezoluci: „*Žádáme, aby nám byly usnadněny všechny cesty, jež vedou k poznání jedinečného světového pokusu o výstavbu socialistického státu – sovětského Ruska.*“¹⁴ Je nutné podotknout, že takové názory byly tehdy pro prvorepublikové intelektuální levicové prostředí typické. Sám Josef Nestával tehdy ovšem nemohl tušit, že jednou bude mít skutečně možnost poznat na vlastní kůži metody tohoto „*jedinečného světového pokusu*“ o potlačení lidské důstojnosti a práv člověka...

Kromě politiky se Nestával angažoval i v občanském spolkovém životě. Jako nadšený sportovec (17 let hrál aktivně kopanou) se stal členem výboru Československé asociace fotbalové a podílel se též na práci fotbalového klubu Viktoria Žižkov. Po určitou dobu dokonce zastával funkci předsedy tohoto klubu.¹⁵

V roce 1931 uzavřel Josef Nestával sňatek s Marií Ečerovou, která byla neteří známého brněnského sociálnědemokratického politika a právníka dr. Bohuslava Ečera, jenž se proslavil zejména po druhé světové válce jako vedoucí československé

12 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klostův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči Josefa Nestávala před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950; za zprostředkování přepisu tohoto záznamu děkuji Mgr. Martinu Vadasovi, Mgr. Marku Janáčovi a Jitce Radkovičové.

13 NA, fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávala z 16. 5. 1969, s. 1.

14 NA, fond Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, sign. 207-1397-47; relace z veřejné schůze Klubu akademiků Čsl. strany národně socialistické z 20. 11. 1931.

15 VÚA, část sbírky „308“ uložené na Ministerstvu národní obrany pro účely vydávání Osvědčení podle § 8 zákona č. 255/1946 Sb. (dále citováno jako odd. „255“), spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti Josefa Nestávala, s. 1.

delegace při Mezinárodním vojenském tribunálu v Norimberku.¹⁶ Manželům Nestálovým se později narodili dvě děti – Jiří (1932) a Eva (1938).¹⁷

Mohlo by se zdát, že Josef Nestával měl počátkem 30. let velice slibně nastartovanou politickou kariéru. Nebylo tomu tak. Nestával se totiž dle některých pramenů stal jedním z hlavních představitelů vnitrostranické opozice, která nebyla spokojena s dosavadním směřováním strany a chtěla prosadit levicovější a sociálnější politiku.¹⁸ To bylo patrně také důvodem, proč Josef Nestával v roce 1934 opustil místo v aparátu národně socialistické strany a nastoupil jako právní referent do Ústředí nemocenských pojišťoven. „*Když jsem viděl – a nebo zdálo se mně s mými politickými přáteli z levého křídla této strany, že vedení strany příliš podléhá pravicovým stranám v koalici, vystoupil jsem ze služeb a odešel jsem ne do teplého místečka, ale do místa, které bylo méně placené,*“ vysvětloval Nestával o 16 let později v závěrečné řeči před Státním soudem své tehdejší motivy pro ukončení kariéry placeného zaměstnance národně socialistické strany.¹⁹ Dle záznamů Státní bezpečnosti byla důvodem jeho odchodu též skutečnost, že vnitrostranická opozice, kterou Nestával reprezentoval, byla na stranickém sjezdu v roce 1935 potřena.²⁰ Sám Nestával komunistickým soudcům tvrdil, že odchod ze stranického aparátu mu umožnil lépe zorganizovat opoziční tábor, který v roce 1936 nakonec ve straně zvítězil. Odmítl však kandidovat do předsednictva strany, aby předešel domněnkám, že jeho opoziční činnost byla motivována jeho osobním prospěchem.²¹ Nakolik jsou tato tvrzení přesná, nejsme dnes bohužel schopni určit – historiografická produkce o národně socialistické straně ve 30. letech je totiž poměrně torzovitá a o vnitrostranických sporech se příliš nezmiňuje ani memoárová literatura. Jisté ovšem je, že Josef Nestával se od roku 1935 stal „pouze“ členem krajského výboru národně socialistické strany v Praze a téhož roku zasedl i v pražském městském zastupitelstvu. Předsednictvem strany byl pověřen péčí o branost, tělovýchovu a mládež.²²

V době záříjové krize a všeobecné mobilizace nastoupil Josef Nestával jako tisíce jeho vrstevníků do služby na obranu své vlasti se zbraní v ruce. Počítal tehdy i s tím, že v boji padne a ke své rodině se již nevrátí.²³ Byl však přidělen nikoliv k dělostřelectvu, ale k telegrafnímu vojsku 1. armády, která pod velením armádního generála Sergeje

16 Blíže k jeho osobě viz EČER, Bohuslav: *Jak jsem je stíhal. Reportážní pásmo Edvarda Cenka*. Praha 1946.

17 Paní Evě Nestálové-Jourové děkuji za poskytnutí materiálů z rodinného archivu, bez nichž by tato studie nebyla úplná.

18 AMV Praha, sign. M 7-19; výpisy z archivních materiálů k osobě J. Nestávála z 2. 10. 1961.

19 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Kłosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávála před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950; Nestával zmiňuje tuto událost, aby zdůraznil, že jeho politická činnost nebyla motivována osobním prospěchem, jak neustále podsouvali obžalovaným prokurátoři.

20 AMV Praha, sign. M 7-19; výpisy z archivních materiálů k osobě J. Nestávála z 2. 10. 1961.

21 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Kłosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávála před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950.

22 Osobní archiv Evy Nestálové-Jourové; dopis V. Klofáče J. Nestálovovi z 15. 2. 1936.

23 Tamtéž; strojepis *Můj případ* (patrně se jedná o podklady k obhajobě před německým Lidovým soudem), s. 5.

Vojcechovského operovala v prostoru Čech. Nestával zde sloužil až do 17. října 1938.²⁴

Ačkoliv v dochovaných textech Josefa Nestávala nenajdeme přímo o Mnichově žádnou zmínku, zdá se, že jej tato událost hluboce poznamenala. Svědčí o tom řada poznámek či náznaků, které lze v těchto dokumentech najít. Když mu kupříkladu o 4 roky později napíše jeho německý advokát, že jej možná nebude moci před německým Lidovým soudem obhajovat, jelikož jej čeká povolání na frontu, odpověděl mu Nestával: „*Jinak opravdu nevím, mám-li Vám, pane doktore, pro ten případ vyslovit svou lítost nebo Vám závidět, že jako příslušník svého národa můžete proň nasadit své síly i život se zbraní v ruce.*“²⁵

Záhy po svém návratu z bojového postavení byl však Josef Nestával překvapivě povolán do nové politické funkce. Zdá se, že to paradoxně způsobil právě jeho odchod z vedení národně socialistické strany v polovině 30. let. Po mnichovské katastrofě bylo totiž všeobecně kritizováno „přebujelé“ politické stranictví první republiky a na nižší vedoucí funkce v nově se rodících stranách – Straně národní jednoty a Národní straně práce – byli povoláváni lidé, kteří nebyli s předmnichovským stranicko-politickým systémem příliš spojeni. Jelikož Josef Nestával k takovým lidem patřil, byl jmenován do přípravného výboru Strany národní jednoty pro kraj Velká Praha.²⁶ Později se dokonce stal jeho místopředsedou.²⁷

Pro atmosféru druhé republiky byly typické veřejné útoky na představitele prvo-republikového Československa, především prezidenty T. G. Masaryka a Edvarda Beneše.²⁸ Josef Nestával však podle dochovaných pramenů náležel k té hrstce lidí, kteří vystupovali v této nelehké době proti fašizaci českého politického života. Krajně pravicového politika Karla Lochera tak požádal, aby jeho spolustraníci nechodili na jednání organizací Strany národní jednoty v černých košilích. Neváhal dokonce zastat se bývalých národně socialistických politiků a přihlásit se k Edvardu Benešovi: „*My, kteří zde za národní socialisty sedíme, abychom se pokusili o konsolidaci smýšlení pražského obyvatelstva, které je ještě pod bezprostředními důsledky hrozných dnů záříjových, nikterak se nehanbíme za to, že jsme byli příslušníky strany, která často i na újmu vlastních mocenských pozic, bezpodmínečně a plně podporovala politiku dr. Edvarda Beneše.*“²⁹

Nestával postoupil též ve funkci na pražské radnici – po organizačních změnách, v jejichž rámci bylo rozpuštěno městské zastupitelstvo a nahrazeno správní komisí, byl

24 VÚA, fond Kvalifikační listiny vojenských osob; kvalifikační listina válečná J. Nestávala.

25 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; dopis J. Nestávala R. Hallerovi z 11. 2. 1942.

26 NA, fond Ministerstvo vnitra I – prezidium Praha, sign. 225-1171-1; kopie dopisu policejního prezidenta Charvátka Prezidiu zemského úřadu z 2. 12. 1938.

27 Tamtéž, sign. 225-1170-31.

28 Blíže k těmto publicistickým útokům viz RATAJ, Jan: *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha 1997. Básnickým způsobem zachytil reflexi této doby Josef Čapek ve svém deníku *Psáno do mraků*.

29 Cit. dle PASÁK, Tomáš: *Zápasy primátora JUDr. O. Klapky*. Praha 1991, s. 16.

Nestával 6. března 1939 jmenován novým primátorem JUDr. Otakarem Klapkou referentem správní komise pro věci osobní. Byl tedy jedním z 15 nejnivnějších funkcionářů pražského magistrátu. Přesto zůstával i nadále zaměstnán v Ústředí nemocenských pojišťoven, a to v pozici zástupce ředitele.³⁰

Na podzim 1938 navštívil Josefa Nestávala člověk, který měl v jeho následujícím životě sehrát poměrně důležitou úlohu. Byl jím podplukovník Josef Balabán, někdejší Nestávalův velitel z 1. dělostřeleckého pluku, který nyní pracoval jako přednosta oddělení na Ministerstvu národní obrany.³¹ „[Balabán] mě přesvědčoval, že je nutné se připravit na nutnou srážku s nacistickým Německem; to nejde ovšem dnes oficiálně, a proto je třeba, aby odhodlaní a zcela spolehliví vojáci vytvořili dobře organizovanou a pevnou základnu, třeba zatím v podzemí,“ vzpomínal později na tuto schůzku Nestával. Jeho reakce na Balabánovy návrhy byla ovšem poněkud chladná: „Vysvětlil jsem mu, že jsem v plném zápasu politickém proti snahám poráženecké nálady užít k vytvoření krajně pravicového, autoritativního systému v okleštěné ČSR, to že pokládám za současných podmínek za nejdůležitější ubránit se těmto snahám. Vojenskou akci že pokládám v této situaci za nemístnou, že však jsem připraven plnit svou povinnost vojáka, změní-li se situace.“³²

Ke změně situace skutečně došlo o několik měsíců později, kdy německá armáda obsadila zbytek Česko-Slovenska a byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Příjezd okupantů zažil Josef Nestával přímo na pražské radnici – v časných ranních hodinách 15. března 1939 se zde zúčastnil schůze, kterou narychlo svolal primátor Klapka. Nestával se zde postavil jak proti myšlence opustit radnici a vyklidit tak pole fašistickým živilům, tak proti návrhu, aby pražský primátor uvítal spolu se členy městské rady německé okupanty.³³ „Tak vznikla skupina kolem primátora dr. Klapky, která nadále cílevědomě pracovala nejen proti Němcům, ale také – a to bylo často ještě těžší – proti snahám fašistů a vlajkařů zmocnit se pražské radnice nebo ji alespoň přinutit ke spolupráci s Němci,“ napsal později Nestával, který takto fakticky vstoupil do protinacistického odboje.³⁴

Několik dní po příjezdu německých okupačních vojsk se s Nestávalem opět sešel podplukovník Balabán a informoval jej o plánech československých důstojníků na vytvoření ilegálních vojenských formací, které měly zasáhnout proti okupantům v okamžiku zhroutilí nacistického Německa. Nestával zase referoval Balabánovi o událostech na pražské radnici v noci ze 14. na 15. březen 1939 a uvedl, že po

30 BLOCHOVÁ, Martina: *Pražský magistrát v letech 1939–1940*. Diplomová práce obhájená na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v r. 2001, s. 14.

31 K Balabánově osobnosti viz blíže KOURA, Petr: *Podplukovník Josef Balabán. Život a smrt velitele legendární odbojové skupiny „Tři králové“*. Praha 2003.

32 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; Popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 1.

33 Tamtéž; prohlášení dr. Františka Jirsy z 2. 5. 1966.

34 Tamtéž; popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 2. Osvědčení o účasti v národním boji za osvobození, které vydalo MNO Nestávalovi v květnu 1967, jej označuje za účastníka domácího odboje již od 15. 3. 1939.

odbojovou práci získal několik magistrátních funkcionářů. Oba muži se dohodli na „nejužší spolupráci“ a domluvili si konspirační zásady schůzek a vzájemného kontaktu. Nestával tak byl začleněn do struktur vznikající vojenské odbojové organizace Obrana národa.³⁵

Nestával se též stal blízkým spolupracovníkem primátora Otakara Klapky, s nímž jej vázalo silné osobní přátelství.³⁶ Nestával se zapojil do Klapkovy odbojové skupiny na magistrátu, zároveň však pracoval v Obrance národa. Domnívám se, že přesné vymezení jeho příslušnosti k určité odbojové skupině není příliš možné, neboť některé skupiny (na pražské radnici se uvádějí dvě – „Magistrát“ a „Tajemník“) bývají často dodatečným poválečným či historiografickým konstruktem. Sám Nestával je podle mého názoru typickým příkladem personálního prolínání jedné osobnosti do mnoha odbojových skupin, což je zejména pro první fázi nacistické okupace typické. A nejen to – Nestával je i typickým případem překrývání protinacistického odboje s oficiální protektorátní politikou.

Nacistická okupace Čech a Moravy znamenala kromě jiného i konec politického stranictví, respektive jeho koncentraci do jediné povolené politické strany – Národního souručenství. Ačkoliv přední místa v jeho aparátu zaujali především někdejší agráři,³⁷ předsedou organizace Národního souručenství ve Velké Praze byl jmenován bývalý národní socialista – Josef Nestával.³⁸ V textu, který si později vytvořil jako podklad pro obhajobu před německým Lidovým soudem, se dočteme, že se rozmyšlel, zda tuto funkci přijme: „*Musil jsem se sám ve svém nitru vypořádat s otázkou, co mohu a co chci dělat. Mé rozhodnutí bylo: poněvadž jsme byli zradou vyřazeni z aktivní spoluúčasti na jevišti současné Evropy, máme jen jediný úkol před sebou – zachovat národ jako celek, dle možnosti neporušený a nedotčený až do doby plného vyjasnění v Evropě.*“³⁹ Nestával tedy funkci nakonec přijal a zapojil se do náborové akce, která přivedla do řad Národního souručenství 97 % českého mužského obyvatelstva Protektorátu.⁴⁰ Nestávalovým zástupcem ve funkci krajského vedoucího Velké Prahy se stal docent Josef Matoušek, který byl o půl roku později popraven v souvislosti se zásahem nacistů proti českým studentům.

Z dostupných dokumentů není bohužel jasné, zda přijetí funkce v Národním souručenství konzultoval Nestával i se svými odbojovými přáteli – zdá se to být ale dosti pravděpodobné, neboť v této funkci mohl vykonat pro odbojové hnutí mnoho užitečné práce. Nestával byl v této době jmenován též vrchním velitelem Civilní protiletecké obrany (CPO) v Praze. Tuto funkci ovšem již přijal nejen s vědomím vojenské

35 Tamtéž.

36 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojepis *Můj případ*, s. 2.

37 PASÁK, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Praha 1998, s. 60.

38 NA, fond Adolf Hrubý, sign. 48-10-15; jmenný seznam vedení Národního souručenství v Praze.

39 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojepis *Můj případ*, s. 6.

40 NA, fond Adolf Hrubý, sign. 48-10-19.

odbojové organizace, ale údajně přímo z jejího rozkazu.⁴¹ Civilní protiletectká obrana byla nacisty zřízena po vzoru německé polovojenské organizace Luftschutz. Její vznik v Praze byl však podchycen vojenskou odbojovou organizací Obrana národa (ON) a do jejího vedení byla zařazena, právě díky Josefu Nestávalovi, celá řada bývalých důstojníků a odbojových pracovníků. Vojáci totiž očekávali brzké vypuknutí válečného konfliktu a předpokládali, že Německo bude západními mocnostmi zatlačeno do defenzivy. Plánovali tedy pro tento případ ozbrojené vojenské povstání a budovali ilegální armádu, která měla obsadit důležité vojenské objekty. Není tudíž překvapující, že se Nestávalovým zástupcem ve funkci velitele CPO stal podplukovník Cyril Melichar, bývalý ruský legionář a někdejší přednosta jednoho z oddělení Ministerstva obrany, který byl zároveň pověřen velením ilegálního pluku Obrany národa v Praze XVIII a XIX.⁴² Toto pověření Melicharovi předal legendární odbojový pracovník podplukovník Josef Mašín, s nímž se osobně znal i Nestával, a to z předválečných vojenských cvičení.⁴³

O Nestávalově činnosti ve strukturách Civilní protiletectké obrany nám zanechali svědectví bratři Jan a František Bernasové, kteří byli jako důstojníci po 15. březnu propuštěni z armády a umístěni právě na pražskou radnici. „*Na území hl. m. Prahy bylo pod rouškou CPO zřízeno na 45 velitelských a zpravodajských stanovišt, spojených navzájem dvojí telefonní sítí, s permanentní tel[efonní] službou. Velitelská stanoviště byla vybavena sklady zdravotnického materiálu a sklady materiálu protichemické ochrany včetně plynových masek a přileb. [...] Na jednotlivá stanoviště CPO a jako velitelé autokolon byli dosazeni příslušníci ON, většinou důstojníci. [...] Dr. Nestával spolu se mnou a jinými příslušníky CPO provedl podrobnou prohlídku kanalizačního systému hl. m. Prahy za účelem přezkoumání možnosti jejího využití pro spojovací a komunikační účely bojových jednotek,*“ napsal v roce 1966 generál Jan Bernas, který v únoru 1940 spolu se svým bratrem opustil Protektorát a vstoupil do formujících se jednotek čs. zahraničního odboje.⁴⁴ Z Bernasova svědectví je tedy patrné, že Nestával pro přípravu ozbrojeného vojenského povstání v Protektorátu vykonal opravdu hodně. Nutno ještě dodat, že toto plánování probíhalo za přísného utajení – někteří „spolehliví“ lidé byli do CPO zapojeni, aniž by jim byla sdělena připravovaná úloha této organizace v očekávaném povstání.⁴⁵

Nestával ovšem podporoval organizování vojenského odboje ještě jiným způsobem. Jako personální referent pražského magistrátu mohl do jeho struktur umisťovat dů-

41 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 3.

42 AMV Praha, fond Německé fondy v říši, sign. 141-318-1.

43 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 6. K Mašínově osobnosti viz blíže NĚMEČEK, Jan: *Mašínové. Zpráva o dvou generacích*. Praha 1998.

44 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; potvrzení gen. Jana Bernase o odbojové činnosti J. Nestávala ze 7. 4. 1966.

45 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; průklep dopisu J. Nestávala prokurátorovi Mimořádného lidového soudu o organizaci CPO z 12. 11. 1946.

stojníky, kteří byli propuštěni z likvidované čs. armády. „Převáděl jsem do služeb pražské obce a jí řízených podniků (zejména Elektrických podniků a Pražské městské pojišťovny) aktivní důstojníky a rotmistry čs. armády, mezi nimi všechny, kteří mi byli označeni pplk. Balabánem [...], protože byli určeni na velitelské funkce ON mimo radnici budovaných vojenských jednotek,“ popsal později svoji tehdejší činnost Nestával.⁴⁶ Celkově se zde díky Nestávalovi, Klapkovi a přednostovi osobního oddělení magistrátu dr. Máchovi podařilo umístit 225 bývalých důstojníků, 27 rotmistrů, 134 dělesloužících a 39 civilních zaměstnanců bývalé vojenské správy.⁴⁷ Z výše popsaných okolností vidíme, že Josef Nestával se v létě 1939 stal poměrně důležitou osobností domácího nekomunistického odbojového hnutí. Když se mu naskytla díky zájezdu fotbalového klubu Viktoria Žižkov příležitost emigrovat do Francie, nedostal k tomu údajně od velitelů Obrany národa souhlas, neboť jeho funkce byly shledány pro odbojovou práci nepostradatelnými.⁴⁸ Nestával tedy nadále zůstal v Protektorátu a pracoval pro domácí odboj.

Vedle již popsaných aktivit se věnoval i činnosti zpravodajské – Josefu Balabánovi dodával nejen exkluzivní informace z prostředí pražského magistrátu, ale též zprávy o činnosti Národního souručenství (NS). Nestával totiž pověřil jednotlivé okresní vedoucí NS, aby mu podávali zprávy o důležitých událostech politického charakteru, což bylo později nacistickým prokurátorem označeno za „organizaci zpravodajské služby“. V nacistické obžalobě k této činnosti čteme následující: „Vzhledem k tomu [Nestával] dostával soustavně od jemu podřízených složek Národního souručenství nejen zprávy o všeobecných vnitropolitických záležitostech, jmenovitě o náladách obyvatelstva Protektorátu a jeho vztahu k Němcům a o záležitostech Národního souručenství (obzvláště o konfliktech této organizace s příslušníky Vlajky), ale dostával též hlášení o hospodářských poměrech, například o zásobování Protektorátu i říše surovinami či obilím, přičemž také získával informace o pohybu německých jednotek v Čechách a v neposlední řadě též hlášení o zahraničně-politických událostech.“⁴⁹ Všechny tyto zprávy předával Nestával Balabánovi, který je nechal posléze zpravodajsky analyzovat a odesílal je jak radiotelegrafickou, tak kurýrní cestou příslušníkům čs. emigrace na Západě. Zejména zprávy z prostředí kolaborantské organizace Vlajka byly využívány též k pranýřování této organizace na stránkách ilegálního časopisu *V boj*.⁵⁰ Josef Nestával se tak stal velice důležitým zpravodajem legendární odbojové skupiny

46 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávla, s. 2.

47 BLOCHOVÁ, Martina: c. d., s. 117.

48 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávla, s. 1.

49 AMV Praha, fond Německé soudy v říši, sign. 141-223-9; žaloba německého státního návladního proti Antonínu Kinkalovi, Arnoštu Wenigovi, Josefu Nestávalovi a dalším ze dne 27. 1. 1942, s. 15. Překlad z němčiny autor.

50 Vlajkaři byli na stránkách tohoto časopisu označováni výrazy jako „prostituiti“, „krissy“, „placené děvky“, „lůza“, „chátka“ a podobně. Viz HLUŠIČKOVÁ, Růžena; ŠTOVÍČEK, Ivan; PEKÁREK, Bohumil: *V boj. Edice ilegálního časopisu. Díl III*. Praha 1995, s. 12–14.

známé jako „Tři králové“, kterou tvořili podplukovník Josef Balabán, podplukovník Josef Mašín a štábní kapitán Václav Morávek.

Nestával byl ovšem ve spojení s dalšími odbojovými organizacemi českého domácího nekomunistického odboje. Od září 1939 byl v kontaktu s představiteli odbojové organizace Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ) dr. Karlem Bondym a dr. Václavem Holým.⁵¹ Dá se tedy předpokládat, že program *Za svobodu*, který později z této organizace vzešel a který posléze přijaly všechny hlavní organizace českého demokratického odboje, byl ideově blízký i Josefu Nestávalovi. Díky svým veřejným funkcím byl též v pracovním styku se samotným předsedou Protektorátní vlády generálem Aloisem Eliášem. Z dostupných pramenů je zřejmé, že spolu mimo jiné mluvili i o odbojové činnosti – Nestával tak údajně před Eliášem zmínil i jméno podplukovníka Balabána jako jednoho z představitelů odbojové organizace Obrana národa.⁵² Podle jednoho z pramenů dokonce Eliáš Nestávalovi tykal – zdá se, že tedy spolu udržovali přátelský vztah.⁵³

Pro Josefa Nestávala muselo být zajisté dosti vysilující stýkat se na jedné straně s vrcholnými představiteli českého odboje a na druhé straně s reprezentanty nacistické okupační správy, jako byl nechvalně proslulý náměstek pražského primátora dr. Josef Pfitzner.⁵⁴ Nestával tak byl nucen činit určité kroky, které mu nebyly zcela po chuti. Před všeobecně očekávaným výročím 28. října svolal poradu vedoucích funkcionářů Národního souručenství v Praze a vyzval je, aby působili na zachování klidu a pořádku v tento den, neboť jej Protektorátní vláda vyhlásila na nátlak okupačních úřadů pracovním dnem. Zároveň ovšem Nestával vyslovil nesouhlas s návrhem pražského policejního prezidenta, aby byli v tento den vysláni do ulic policejní špohové (eufemisticky nazývaní „důvěrníci“), kteří by monitorovali pohyb na pražských veřejných prostranstvích.⁵⁵ Je přitom poněkud absurdní, že sám Nestával některé z organizátorů nepokojů 28. října osobně znal.

Svých veřejných funkcí ovšem Nestával využíval též k boji proti okupantům legálními prostředky: „Až do svého zatčení jsem úspěšně bránil rozšíření německých pozic v obecní správě (např. kategorickým odmítnutím jmenování Němců zástupci českých referentů – členů rady)“. Podobnou snahu vyvíjel Nestával též v komisi pro přejmenování pražských ulic. Když byl později zatčen, bylo mu mimo jiné kladeno za vinu,

51 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávala, s. 1.

52 Zde je nutné zmínit, že se neztotožňuji se zařazením gen. Aloise Eliáše do struktur odbojové organizace Obrana národa, jak tomu činila v nedávné době především publicistika v souvislosti s uložení Eliášových ostatků na Vítkově. Eliáš vyvíjel podle mého názoru rezistenční aktivity především za použití legálních prostředků, zároveň spolupracoval s řadou lidí, která byla personálně napojena na Obranu národa, aniž by se přímo podílel na jejím řízení. Taktéž se neztotožňuji s nekritickým přijímáním tzv. retardační politiky, jehož jsme svědky v poslední době, a přikláním se spíše k hodnocení Jana Tesaře, publikovaným nedávno v jeho knize *Traktát o „záchraně národa“* (Praha 2006).

53 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojepis *Můj případ*, s. 9.

54 K Pfitznerově osobnosti viz blíže ŠUSTEK, Vojtěch: *Nacistická kariéra sudetoněmeckého historika*. In: MÍŠKOVÁ, Alena; ŠUSTEK, Vojtěch: *Josef Pfitzner a Protektorátní Praha v letech 1939–1945. Svazek 1*. Praha 2000, s. 8–38.

55 NA, fond Ministerstvo vnitra I – prezidium Praha, sign. 225-1192-15; průklep dopisu pražského policejního prezidenta Prezidiu ministerstva vnitra z 24. 10. 1939.

že právě on nutil primátora Klapku a další české zástupce na pražské radnici do radikální politiky vůči Němcům.⁵⁶

Jako vrcholný představitel Národního souručenství hovořil Nestával často na veřejných shromážděních. V srpnu 1939 měl rozhlasový projev, který byl ovšem částečně upraven cenzurou. Nestával mimo jiné prohlásil: „*Představitelé národa svádějí [...] velký boj o udržení [minimálních – škrtnuto cenzurou – pozn. aut.] předpokladů k zachování naší národní existence a k překonání tohoto těžkého období bez nenahraditelných ztrát. Je jasné, že mocensky jsme nerovným partnerem, ale jestliže jsou mravní hlediska ještě nějakým činitelem, pak nemůže dnešní zásada, že kdo má moc, má i právo, změnit nic na skutečnosti, že snaha po uhájení národní existence a národního vývoje hospodářského, kulturního a politického jest nezadatelným a nezczizitelným právem i našeho národa.*“⁵⁷

Je evidentní, že tato slova, která snad již ani není možno označovat za „dvojsmyslná“, nemohla příliš nadchnout ani představitele německé okupační správy, ani stoupence českých fašistických skupin, zejména Vlajky. Ti již delší dobu útočili, s tichým souhlasem okupantů, na Protektorátní vládu a Národní souručenství. Architekti nacistické okupační politiky totiž očekávali, že tímto nátlakem přimějí Protektorátní vládní reprezentaci k větším ústupkům a větší loajalitě. Uměle vyvolávaný strach z českých fašistických živilů se stal v první fázi nacistické okupace nástrojem (a v některých případech též výmluvou) k větší vstřícnosti vůči požadavkům nacistů. Od počátku roku 1940 fašisté svoje výpady stupňovali, neboť požadovali aktivní spoluúčast na autonomní vládě v Protektorátu. Josef Nestával tak na jednu stranu sice postupoval v hierarchii Národního souručenství (7. února 1940 byl jmenován státním prezidentem Emilem Háchou členem jeho Výboru, nejvyššího orgánu této politické organizace⁵⁸), ale zároveň se dostával do zorného úhlu jak českých fašistických uskupení, tak nacistických bezpečnostních složek. Ve zprávě pražské služebny Sicherheitsdienstu (SD) z 13. června 1940 je tak Josef Nestával označen za „*známého benešovce*“. Dále se zde uvádí, že na schůzi pražského vedení Národního souručenství sdělil Nestával přítomným informaci, kterou měl mít z velice spolehlivého zdroje, a sice že Španělsko za žádných okolností vojensky nepodpoří nacistické Německo vstupem do války a zůstane i nadále neutrální. „*Po této zprávě propukli všichni přítomní ve spontánní jásot,*“ hlásila Úřadu říšského protektora zpravodajská služba NSDAP, přičemž Nestávalovo počínání je zde označeno za příklad toho, jak Češi využívají každé maličkosti k ovlivňování veřejného mínění proti Němcům.⁵⁹

Zároveň od jara 1940 přibývaly na vlajkařských schůzích a ve fašistickém tisku

56 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojepis *Můj případ*, s. 1.

57 Citováno dle PAŠÁK, Tomáš: *Pod ochranou...*, s. 63.

58 NA, fond Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, sign. 207-767-15; dopis pražského policejního ředitelství Prezidiu zemského úřadu Praha ze dne 27. 3. 1940. O Nestávalovi je zde uvedeno, že „*z hlediska mravní zachovalosti nebylo o něm zjištěno závad*“.

59 NA, Úřad říšského protektora, sign. 114-313-1; denní zpráva SD č. 134/40 z 13. 6. 1940, překlad z němčiny autor.

tvrdé útoky na funkcionáře Národního souručenství pro jejich sepětí s předmnichovskou politikou a Edvardem Benešem. „*Ti, kdo se neosvědčili v době 20 let po převratu, i ti, kdo převzavše jejich dědictví a tradici, se snaží udržeti v národě starého ducha, musí v zájmu národa ustoupiti hlasatelům nového politického směru*“, napsal 13. července sebevědomě deník *Vlajka*.⁶⁰ Po zatčení primátora Klapky útoky vlajkařů zesílily a zaměřovaly se již jmenovitě i proti představitelům české politiky na pražském magistrátu: „*Kolik jest dalších partajnických a šuškačících korouhviček ve vedení české správy pražské radnice, které svlékaly kabáty a oblékaly jiné, jen aby se u koryta za každého režimu udržely. Tito lidé byli do těchto funkcí navoleni ještě starým partajnickým hlasováním za Benešova režimu. Kolik jest tam klikařů, velkých jen proporcemi, ale schopnostmi a duchem zakrnělých, nehledě k jejich celému životu. Tito lidé jsou tělem zapáchající ryby, jejíž hlava byla odstraněna. Obrací se člověku žaludek a hýbá to žlučí, když stále slyší a čte, jak různí lotři, kteří páší v přítmí největší zradu na národě šuškanou, mají stále plnou pusou slov.*“⁶¹

V kontextu těchto událostí není příliš překvapující, že Josef Nestával byl 19. července 1940 zatčen německou tajnou státní policií. Stalo se tak přímo na schůzi správní rady Pražské městské pojišťovny.⁶² Nedomnívám se však, že k Nestávalově zatčení přispěli vlajkaři, jak tvrdí psycholog Milan Nakonečný.⁶³ Skutečným důvodem bylo podle mého názoru odhalení rezidentury čs. zahraničního odboje v Budapešti, kterou řídil Miloš Otto Bondy a která zajišťovala především ilegální přechody odbojových pracovníků z Protektorátu do exilu. Nacistické bezpečnostní složky odhalily tuto rezidenturu v únoru 1940 a začaly rozkrývat její kontakty na český vojenský odboj v Protektorátu. Byla tak odhalena celá řada důležitých spolupracovníků Obrany národa, kteří zastávali významné funkce v Protektorátní správě, jako např. pražský policejní rada dr. Karel Jaroš. Gestapo mimo jiné dekonspirovalo i odbojové pracovníky ve strukturách pražské Civilní protiletectvé obrany (CPO) a 30. dubna 1940 zatklo zástupce jejího velitele Cyrila Melichara.⁶⁴ V důsledku toho byli na příkaz Němců vyřazeni z CPO všichni bývalí důstojníci – nejen aktivní, ale i záložní, a Nestávala tak nahradil 5. června ve funkci vrchního velitele pražský policejní prezident Rudolf Charvát.⁶⁵ Zatýkání v řadách domácího nekomunistického odboje však stále pokračovalo a 9. července si Gestapo přišlo též pro primátora Otakara Klapku. Jeho zatčení zdůvodnil velitel Bezpečnostní policie a SD v Praze Horst Böhme právě šetřením vyplývajícím z odhalení čs. rezidentury v Budapešti.⁶⁶ Domnívám se, že Nestávalovo

60 STULÍK, Václav: *Svůj program dovedeme do důsledku*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 156, 13. 7. 1940.

61 ŠPITÁLNÍK, Ladislav: *Poslední hrobařů rej*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 158, 16. 7. 1940.

62 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojopis *Můj případ*, s. 1.

63 NAKONEČNÝ, Milan: *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha, 2001, s. 162.

64 AMV, fond Německé soudy v říši, sign. 141-318-1.

65 O této události dokonce referoval i ilegální časopis *V boj*. In: HLUŠIČKOVÁ, Růžena; ŠTŮVÍČEK, Ivan; PEKÁREK, Bohumil: *V boj...*, s. 248.

66 Zpráva Horsta Böhmeho K. H. Frankovi z 12. 7. 1940. Edici zprávy viz MÍŠKOVÁ, Alena; ŠUSTEK, Vojtěch: *Josef Pfitzner...*, dokument č. 34, příloha A/2, s. 421.

zatčení o 10 dní později mělo právě přímou souvislost s těmito událostmi.⁶⁷ Nestával byl po svém zatčení vyslýchán komisařem Oskarem Fleischerem, který je dnes považován za jednoho z nejbrutálnějších vyšetřovatelů pražského Gestapa.⁶⁸ Fleischer se proslavil nepříliš úspěšným pátráním po legendárních „Třech králích“, kteří jej opakovaně zsměšňovali před celým pražským Gestapem.⁶⁹ S Nestávalem to ovšem Fleischer zkoušel nejprve po dobrém: „*Byl jsem upozorněn, že kdo mluví pravdu, dostane při skončení války (a to bude v několika týdnech) jistě amnestii, ale kdo lže nebo zapírá, bude ještě léta po válce v koncentračním táboře. Lhaní a zapírání stejně nepomůže, poněvadž oni už mají prostředky, jak přimět k mluvení, a těm neodolali tvrdší lidé než jsem já. A pak – ostatní vše přiznali na sebe i na mě. Oni chápou mé stanovisko, na mém místě byli by dělali totéž, ale musím mluvit pravdu a vše bude v pořádku.*“⁷⁰ Nestával však veškerou svoji odbojovou činnost popřel. Na druhou stranu se netajil svými protiněmeckými antipatiemi: „*Na předhůzku, že jsem byl k Němcům nepřátelský a neloajální, jsem řekl asi toto: Byl jsem – jako všichni – odhodlán bojovat proti Němcům se zbraní v ruce; 1938 jsem uvítal jako ulehčení mobilizaci a ještě v noci odešel od své rodiny, kterou nade vše miluji, ačkoli jsem byl přesvědčen, že se už nevrátím. [...] Citově se můj poměr k Němcům po 15. 3. 1939 nezměnil – nestalo se nic, co by k tomu mohlo vést, naopak; ale jako zkušený muž jsem city podřídil rozumu. Také mi bylo jasné, že na dvou koních nemohu současně jet – proto jsem žádnou ilegální činnost nedělal, žádné ilegální styky neměl, činovníky Národního souručenství vždy před tím varoval.*“⁷¹

Nestával byl vyslýchán nejen ohledně ilegální činnosti primátora Klapky a dalších pracovníků magistrátu, ale byl dotazován i na své styky s podplukovníky Josefem Balabánem a Josefem Mašínem. O dva týdny později se však vyšetřovatelé začali Nestávala ptát na generála Eliáše, neboť se o jeho kontaktech s odbojovým hnutím dozvěděli od jiných zatčených. Gestapáci neváhali použít ani vydírání. Nestával si tehdy od nich údajně vyslechl tato slova: „*Svou zatvrzelostí jste si zavínil, co se teď stane: Nejen Vám teď jde o krk (Klapka se z toho šikovně dostal poukazem na vyššího pána), ale Vaše žena a matka budou zatčeny a zítra i s Vašimi dětmi dopraveny do koncentračního tábora v Polsku.*“⁷² Nestával dostal tehdy půl hodiny na rozmyšlenou, aby vypovídal o Eliášově odbojové činnosti. Je obdivuhodné, že tomuto nátlaku nepodleh a vypověděl o předsedovi Protektorátní vlády pouze nepodstatné věci. Při-

67 Tlumočník Gestapa Josef Chalupský ve své poválečné výpovědi tvrdí, že Nestával byl zatčen na základě výpovědi primátora Klapky. Viz AMV, fond Správa vyšetřování StB, oddělení válečných zločinů, sign. 325-102-6; výslech J. Chalupského z 3. 11. 1945.

68 SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*. Praha 1986, s. 110.

69 Blíže o těchto akcích „Tří králů“ vypráví zbeletrizovanou formou kniha Petra Kettnera a I. M. Jedličky *Tajemství Tří králů* (Praha 1995), která je však plná omylů a nepřesností.

70 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojepis *Můj případ*, s. 1.

71 Tamtéž, s. 5–6.

72 Tamtéž, s. 9.

pustil, že se spolu bavili o některých „nezodpovědných“ důstojnících, kteří provádějí odbojové akce proti stávajícímu okupačnímu režimu. Výsledky k tomuto tématu pokračovaly i v následujících dnech. Nestával však přiznával pouze to, z čeho byl již usvědčen předchozím šetřením. K jeho výsledkovým protokolům připsal Oskar Fleischer poznámku: „*Údaje Nestávala nejsou ani hodnověrné, ani úplné. Jeho výslech byl do té míry obtížný, že se vyhnul každé otázce a sděloval odůvodnění, která s věcí neměla absolutně nic společného. O každý výraz dlouho smlouval a nedal se v žádném případě pohnout k dalším doznáním.*“⁷³ To potvrdil po válce i tlumočnick Gestapa Josef Chalupský, který prohlásil, že Nestával při výsleších nic neprozradil.⁷⁴ Dostupné prameny nehovoří ale o tom, zda bylo vůči Josefu Nestávalovi použito fyzické násilí. Je poněkud příznačné pro Nestávalovu osobnost, že sám se o tom ve svých textech nezmiňuje.⁷⁵ Domnívám se však, že k použití hrubého fyzického násilí v jeho případě došlo.

Opusťme nyní na chvíli Josefa Nestávala, uvězněného v policejní věznici Gestapa na Pankráci, a podívejme se na události, které jeho zatčení vyvolalo v Protektorátní politice a v pražských ulicích. Nestával je totiž jeden z mála lidí, který se v českých moderních dějinách může „pochlubit“ faktem, že kvůli jeho osobě byl proveden pokus o státní převrat. Necelé tři týdny po jeho zatčení byla dočasně pozastavena činnost Národního souručenství v Praze. Kromě Nestávala byli totiž zatčeni pro podezření z odbojové činnosti též dva okresní vedoucí NS (Antonín Kinkal a Martin Rumíšek). Připočteme-li k tomu ještě zatčení generálního tajemníka NS generála Šimona Drgáče v srpnu předcházejícího roku a zastřelení Nestávalova zástupce docenta Matouška v souvislosti s akcí „17. listopad 1939“, nelze se skutečně ubránit dojmu, že Národní souručenství bylo doslova prošpikováno odbojovými pracovníky, jak již po několik měsíců tvrdili čeští fašisté. V reakci na zprávu o Nestávalově zatčení otiskla *Vlajka* článek, ve kterém mimo jiné stálo: „*Dnes už nesmí beztrestně vykládat nějaký tajemník této podařené akciové společnosti s ručením neobmezeným, že oni jsou jediní reprezentanti národa. [...] Jak má [národ] mlčet, když jeho samozvaní představitelé za stálého ohánění se ‚loyalitou‘ dovedou páchat zradu, nejčernější zradu na národě, protože zradu na jeho životních zájmech?*“⁷⁶

Jelikož národ i nadále „mlčel“ (a spíše lidi typu Nestávala litoval), rozhodli se vlajkaři vzít iniciativu do vlastních rukou. Zatčení pražského krajského vedoucího NS se jim stalo vhodnou záminkou k provedení pokusu o svržení stávající vládnoucí

73 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; výpis z protokolů Gestapa.

74 AMV Praha, fond Správa vyšetřování StB, oddělení válečných zločinů, sign. 325-102-6; výslech J. Chalupského z 3. 11. 1945.

75 V textu *Můj případ*, ze kterého zde bylo několikrát citováno, se žádné zmínky o použití fyzického násilí neobjevují, neboť byl s velikou pravděpodobností napsán v německém vězení. (Dochovanou strojopisnou verzi, ze které jsem vycházel, pokládám za později vytvořenou kopii.) Zmínku o fyzickém násilí však nenajdeme ani v Nestávalově žádosti o přiznání Osvědčení podle zákona č. 255/46 Sb.

76 VANĚK, Zdenko: *Vývoj totalitní strany*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 179, 8. 8. 1940.

Protektorátní garnitury. Na 8. srpna 1940 svolali demonstraci proti NS, která přerostla ve „spontánní“ (ve skutečnosti však řízený a předem připravovaný) útok na budovu ústředního a krajského sekretariátu Národního souručenství v Dušní ulici v Praze. Proti zasahující české policii zavolali vlajkaři, vyzbrojení prapory s hákovými kříži, na pomoc jednotku SS z nedalekých kasáren v budově Právnické fakulty. V důsledku toho byli čeští policisté, bránící sekretariát, vytlačeni a došlo k obsazení budovy sekretariátu NS příslušníky Vlajky. Když byli příslušníci SS na základě osobní intervence generála Eliáše odvoláni samotným K. H. Frankem, zakročila proti osamělým vlajkařům česká policie a sekretariát NS vyklidila. Fašistický pokus o puč tak byl zlikvidován.⁷⁷

O celé akci referoval s jistou nadsázkou a typickou dávkou humoru ilegální časopis *V boj*, který vydávali příslušníci Obrany národa, tedy Nestávalovi odbojoví přátelé: „*Boj byl bohatý na dramatické momenty, byl však neobyčejně krátký. [...] Z hrdinů staly se rázem změkklé slepice, prosící s pláčem za prominutí. Divákům při otevření brány naskytl se velkolepý pohled na 40 hrdinných synů Svatoplukových gard, kteří stáli v potupné pozici s rukama zdviženými [...] Triumf policie při odvážení vlajkařského bravu a skotu byl vítán pražským obecnstvem nadšeným jáсотem a potleskem. Pro čištění budovy od vlajkařského hmyzu nalezla policie v nádobách na popel tři skrčené hrdiny Svatoplukových gard. Odpadky vědí, kam patří!*“⁷⁸ Zbývá jen dodat, že ačkoliv tito lidé tehdy prohráli a jejich představy na státoprávní uspořádání českomoravského prostoru vzali definitivně za své v květnu 1945, mohl se s některými z nich (např. Bohumilem Siebertem nebo Mohamedem Abdallahem Brikciem) Josef Nestával o 10 let později osobně setkat v některé z komunistických věznic.

Když se pokus o fašistický puč především díky distanci německé okupační správy nezdařil, „zúčtovali“ fašisté alespoň se svými odpůrci na stránkách tisku. Josef Nestával je zde řazen po bok lidí jako Ladislav Feierabend, Jaromír Nečas a samozřejmě Otakar Klapka. Tito mužové jsou zde častováni výrazy jako „nejničemnější škůdci“, „smečka parazitů“, „zločinní hrobaři šťastnějšího národního osudu“ nebo „politický protekční idioti“.⁷⁹ Nelze v této souvislosti nepomyslet na kampaň, jejímž terčem se Nestával stane takřka přesně o 10 let později v době procesu s dr. Miladou Horákovou. Některé pasáže z *Vlajky* se totiž dosti nápadně podobají komunistické propagandě z 50. let a dá se říci, že jakoby předpovídaly další Nestávalův osud: „*Ti pokřivení, duševně zmrzačení a nepoctiví agenti s politikou, ti špatní Čechové a opravdoví zrádci své vlastní krve dojdou odplaty za své zločiny. [...] Tahle vina se neodpouští. Dnes bude konečně souditi celý národ své skutečné zrádce.*“⁸⁰

30. září 1940 byl Josef Nestával transportován do věznice v Drážďanech. Poměry ve

77 Okolnosti a průběh fašistického pokusu o puč viz NAKONEČNÝ, Milan: *Vlajka*..., s. 167–175.

78 HLUŠIČKOVÁ, Růžena; ŠTOVÍČEK, Ivan; PEKÁREK, Bohumil: *V boj*..., s. 272–273.

79 *Bilance naše a jejich. Loyalita v plavkách*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 179 (sic), 9. 8. 1940.

80 PEIGER, František: *Nastává hodina zúčtování*. In: *Vlajka*, roč. 10 (1940), č. 179 (sic), 9. 8. 1940.

věznicích na území říše byly paradoxně, alespoň pro české politické vězně, poněkud lepší, neboť zde vězeňský personál, na rozdíl od věznic v Protektorátu, netvořili sudetští Němci. Neznamenalo to však, že by se Nestával dostal z moci pražského Gestapa – o dva měsíce později byl kupříkladu opět vyslýchán Oskarem Fleischerem. V únoru 1941 pak absolvoval první výslech u německého vyšetřujícího soudce: „*Když jsem řekl, že jsem Balabánově činnosti, respektive povídání o ní nevěřil, byl jsem slušně, ale energicky vyhozen.*“⁸¹ Při dalších výsleších se Nestával pokoušel poněkud zmírnit tvrzení, která podepsal komisaři Fleischerovi: „*Setrval jsem v podstatě na původních výpovědích na Gestapu, rozdíl jsem vysvětlil tím, že jsem některé věci v protokolech podepsal, ačkoli neodpovídaly mým výpovědím, poněvadž jsem byl vždy rád, když jsem měl výslech za sebou, a vzhledem k očekávanému konci války a slibované amnestii jsem soudil, že na tom tak mnoho nezáleží, poněvadž k soudnímu řízení nedojde.*“⁸² Domnívám se, že takovéto vyjádření mohli pracovníci německé justice považovat za drzost, neboť jim muselo být jasné, koho si Nestával jako vítěze války ve skutečnosti představoval.

Mezitím došlo v Protektorátní politice k převratným událostem – v září 1941 byl odvolán „ze zdravotních důvodů“ říšský protektor Konstantin von Neurath a na jeho místo nastoupil Reinhard Heydrich, který nechal okamžitě zatknout generála Eliáše. V jeho výslechových protokolech se pak objevilo i Nestávalovo jméno.⁸³ Eliáš byl v následném zkráceném řízení odsouzen německým Lidovým soudem k trestu smrti. Ke stejnému trestu byl 2. října 1941 odsouzen i další Nestávalův spolupracovník primátor Klapka, v jehož obžalobě se již výslovně zmiňoval i Josef Nestával. Zatímco Klapka byl již 4. října popraven, vykonání rozsudku nad Eliášem bylo prozatím odloženo.

V lednu 1942 Nestával obdržel obžalovací spis a měl možnost připravovat se na obhajobu před německým Lidovým soudem. Byl obviněn z nadržování nepříteli a z přípravy velezrady, za což bylo možné v hitlerovské třetí říši udělit pouze dva druhy trestu – smrt nebo doživotní vězení. Konkrétně byl Nestával obviněn ze zpravodajské činnosti ve prospěch podplukovníka Josefa Balabána, z finanční podpory odbojového hnutí, ze spoluúčasti na vydávání ilegálního tisku a z řady dalších činů, mezi nimiž nechyběl též kontakt s generálem Aloisem Eliášem. Nestávalovým obhájcem mohl být pouze advokát německé národnosti. Na doporučení Nestávalova známého dr. Jaromíra Valenty přijal jeho obhajobu pražský německý advokát dr. Rolf Haller, člen NSDAP, který ve 30. letech hájil u čs. soudů příslušníky pronacistické strany DNSAP a její militantní mládežnické organizace Volkssport.⁸⁴

81 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; strojepis *Můj případ*, s. 16-17.

82 Tamtéž, s. 17.

83 NA, fond Státní tajemník K. H. Frank při říšském protektorovi, sign. 109-4-174.

84 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; dopis R. Hallera předsedovi senátu německého Lidového soudu v Berlíně z 22. 3. 1941.

Ve dnech 11. a 12. března 1942 se v Berlíně konalo zasedání 1. senátu německého Lidového soudu (Volksgerichtshof), který projednával „velezrádnou“ činnost Josefa Nestávala a jeho druhů. Oproti původní obžalobě došlo ke změně personálního složení skupiny, v níž byl Nestával souzen. Hlavou skupiny již nebyl blízký spolupracovník primátora Klapky Antonín Kinkal, neboť spáchal v únoru 1942 ve vězení sebevraždu. Ze skupiny byl ještě vyrazen novinář Antonín Pešl, který byl přidružen k jiné skupině obžalovaných a později byl odsouzen k trestu smrti a popraven. Společně s Nestávalem před soudem stanuli univerzitní profesori Arnošt Wenig a Jan Matějka, úředník Zemského úřadu František Ambrož a advokát dr. František Jirsa. Všem obžalovaným byla kladena za vinu podpora odbojové organizace Obrana národa a práce v odbojové skupině na pražské radnici.

Soudu předsedal jeden z nejvýznamnějších nacistických právníků – Georg Otto Thierack,⁸⁵ který odsoudil k trestu smrti již celou řadu českých odbojových pracovníků včetně generála Eliáše. Jak bylo v tehdejší justiční praxi obvyklé, jako svědci zde vystupovali dva vyšetřovatelé pražského Gestapa – Oskar Fleischer a Karl Herschellmann. Bylo tedy evidentní, že Josef Nestával zde bude bojovat o život. Přesto odmítl na návrh svého obhájce vyjádřit politování nad svými činy.⁸⁶ Naopak – rozhodl se důrazně veškerou odbojovou činnost popřít a svědectví, která proti němu byla vznesena, označit za nedorozumění. Přesný text Nestávalovy obhajovací řeči bohužel neznáme, zdá se ale, že se příliš nelišila od slov, která měsíc před procesem napsal svému advokátovi: „*Žalobní formulí odmítám v plném rozsahu, [...] k žádné [odbojové skupině – pozn. autora] jsem nepatřil ani nějakou neznal, žádnou ,zpravodajskou službu‘ jsem neorganizoval, s Balabánem jsem žádné zprávy nevyměňoval, nikomu, tedy ani Kinkalovi, jsem je nedával. [...] Teprve ze žaloby seznávám, že byla nějaká org[anizace] Obrana národa...*“⁸⁷ Je nutno zmínit, že podobný postoj nebyl u českých obžalovaných před německým Lidovým soudem příliš obvyklý. Někteří lidé ve snaze o záchranu života svých odbojových činů litovali, omlouvali je nerozvážností a přáli si je odčinit „druhou šancí“. Samozřejmě nelze nikomu takový postoj zazlívat v situaci, kdy doslova šlo o život. Nestával však předstupoval před nacistické soudce vzpřímen a nezlomen, přestože počítal i s tím, že může být odsouzen k trestu smrti. Napsal pro ten případ ještě před soudem dopis rodině a svého advokáta požádal o následující: „*Vidím, že se svou ženou a sestrou už asi nebudu před přelíčením mluvit – prosím Vás, pane doktore, abyste jim vzkázal toto: Ať rozsudek dopadne jakkoli, já zůstanu celým a pevným chlapem.*“⁸⁸ Soud Nestávalově argumentaci neuvěřil a shledal jej vinným jak z nadřžování nepříteli, tak z přípravy velezrady. Byl však odsouzen, stejně jako

85 Otto Georg Thierack (1889–1946), nacistický právník, v letech 1936–42 předseda německého Lidového soudu, od srpna 1942 říšský ministr spravedlnosti, v r. 1946 spáchal v britském zajetí sebevraždu.

86 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávala před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950.

87 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; dopis J. Nestávala R. Hallerovi z 11. 2. 1942.

88 Tamtéž.

profesor Wenig, k doživotnímu pobytu v káznici, což bylo samozřejmě velké vítězství. V rozsudku je o Nestávalovi mimo jiné uvedeno, že se „v neobvyklém rozsahu projevila nebezpečnost jeho osobnosti“ a že se „nešťitil zklamat důvěru vloženou do něj státním prezidentem Háchou“.⁸⁹ Nutno ovšem dodat, že značná část Nestávalových odbojových aktivit zůstala nacistům utajena. Ostatní obžalovaní byli odsouzeni k trestům v rozmezí od 2 do 6 let vězení.

Nestával byl po rozsudku transportován do Ebrachu a posléze do káznice v Kasselu. Postavení českých politických vězňů zde nebylo, stejně jako v ostatních nacistických věznicích a káznicích, nijak záviděníhodné, neboť nacisté k vězňům přistupovali podle rasové hierarchie. „Všichni političtí vězni byli neslýchaným způsobem ponižováni. Mnozí bývalí němečtí nádeníci se za války díky protekční příslušnosti k NSDAP nebo jiné nacistické organizaci stali vězeňskými dozorci. Ti dávali zejména českým politickým vězňům neustále najevo, že jsou větší zločinci než sprostí vrazi či jiní kriminální vyvrhelové a recidivisté,“ píše o poměrech v německých vězeňských zařízeních historik František Vašek.⁹⁰ Není tedy příliš udivující, že Josef Nestával v nacistické káznici onemocněl v důsledku špatného zacházení tuberkulózou. V létě 1944 byl transportován do věznice Mírov u Mohelnice, kde byli koncentrováni právě takto těžce nemocní vězni. Pro Nestávala to však v žádném případě neznamenovalo zlepšení životních podmínek – dle dochovaných svědectví zde panovaly za okupace velice tvrdé poměry. I těžce nemocní vězni museli pracovat buď ve venkovních komandech (např. v zemědělství) a nebo v dílnách umístěných přímo na mírovském hradě. Vězni přespávali v nevytopených celách, takže se ráno probouzeli s omrzlými rukama. Též přiděl potravin byl velice nízký a rozhodně nestačil pro dospělého těžce pracujícího člověka. Rada vězňů byla podvyživená – sám Josef Nestával zaznamenal rapidní úbytek tělesné hmotnosti již během vyšetřovací vazby. O tvrdosti mírovské věznice však nejlépe vypovídá fakt, že celá třetina zdejších tuberkulózních vězňů zde v letech 1942–45 zemřela.⁹¹ 8. května 1945 byl Mírov osvobozen Rudou armádou. Když Nestával opouštěl brány této věznice, asi těžko mohl tušit, že za pět let zde bude opět uvězněn. A že zde bude uvězněn na přání svých tehdejších osvoboditelů.

Josef Nestával se v květnu 1945 vrací jako tisíce dalších politických vězňů ke své rodině. V osvobozené Praze se záhy účastní první poválečné schůze vedení národně socialistické strany, kde mu nový předseda Petr Zenkl nabízí místo generálního tajemníka strany.⁹² Nestával však tuto funkci odmítl s odvoláním na své zdraví – byla mu zjištěna oboustranná kavernozní tuberkulóza plic a musel být hospitalizován v nemocnici v Motole, kde setrval celý měsíc. Záhy se ale zapojil do obnovování národně

89 AMV Praha, fond Německé soudy v říši, sign. 141-440-6, s. 37.

90 VAŠEK, František: *Postavení českých internovaných ve věznicích a káznicích během nacistické okupace*. In: „Nepřichází-li práce k Tobě...“ *Různé podoby nucené práce ve studích a dokumentech*. Praha 2003, s. 69.

91 PLACHÁ, Pavla; ZEMANOVÁ, Věra: *Životní podmínky v nacistických věznicích na českém území*. In: „Nepřichází-li práce k Tobě...“ *Různé podoby nucené práce ve studích a dokumentech*. Praha 2003, s. 81–82.

92 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 3. 5. 1950, s. 2.

socialistické strany – stal se členem jejího ústředního výboru. Zenkl mu tak v létě 1945 zopakoval nabídku na funkci generálního tajemníka, a to před vrcholnými politiky národně socialistické strany. „*V přítomnosti nás všech – bylo nás tam asi osm až deset – předseda strany vyzval dr. Nestávála, aby přijal funkci generálního tajemníka strany, s čímž jsem já předem projevil souhlas,*“ napsal ve svých vzpomínkách Prokop Drtina. „*Dr. Nestával se však omluvil a odmítl tuto nabídku s ohledem na své zdraví. Vrátil se z vězení na Mírově s otřesenými plicemi a chtěl se šetřit a léčit. Toto odmítnutí způsobilo Petrovi Zenklovi velkou starost a nepříjemnost,*“ dodává Drtina.⁹³ Funkci generálního tajemníka národně socialistické strany nakonec přijal jiný významný představitel domácího odbojového hnutí, docent Vladimír Krajina.⁹⁴ V následujících měsících se Nestával skutečně věnoval tomu, co deklaroval před čelnými funkcionáři národně socialistické strany – rekonvalescenci. Pobýval v plicním sanatoriu v Radoštině u Turnova, zároveň v rámci svých možností vyvíjel politickou činnost. V říjnu 1945 tak byl vedením národně socialistické strany navržen do Prozatímního národního shromáždění na pozici náhradníka. Když se v lednu 1946 definitivně vrátil z léčení, byla mu přiznána 65% procentní invalidita.⁹⁵ Nestával však přesto nastoupil na své původní pracoviště, do Ústředního svazu nemocenských pojišťoven, a to jako ředitel. Zároveň vykonával řadu stranických funkcí – předsedal kupříkladu sociálně-pojišťovací subkomisi národních socialistů a účastnil se jednání o připravovaném národním pojištění jak v orgánech Ústřední rady odborů, tak Národní fronty. Dle některých pramenů působil též jako poradce sněmovního sociálně-politického výboru a věnoval se práci v komisi pro posuzování odbojové činnosti národních socialistů v době nacistické okupace. Kromě toho byl členem vedení Českého akademického sportovního klubu.

Po svém zotavení zasedl Josef Nestával ve vedení pražské radnice – v červenci 1946 se stal členem rady Ústředního národního výboru hlavního města Prahy. V této funkci měl kupříkladu poměrně značný vliv na přerozdělování zkonfiskovaného majetku pražských Němců a kolaborantů. I když jej později komunisté obviňovali z toho, že přiděloval majetek v první řadě svým spolustraníčkům,⁹⁶ dokumenty hovoří spíše o opaku.⁹⁷ I přes značné pracovní vytížení znamenalo období let 1946–48 pro Josefa Nestávála patrně jedno z nejklidnějších období jeho života. Ačkoliv byl vysokým státním i politickým činitelem, nezneužíval podle mých zjištění svého postavení k vlastnímu obohacení či k osobnímu prospěchu. To bylo možná důvodem jeho určité obliby

93 DRTINA, Prokop: *Československo – můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. Svazek druhý. Kniha 1 – Emigraci k vítězství*. Praha 1992, s. 95.

94 K okolnostem Krajinaova jmenování do této funkce viz KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948: organizace, program, politika*. Brno 2002, s. 90. O Nestávalově odmítnutí funkce generálního tajemníka se zmiňuje též Krajina ve svých memoárech. KRAJINA, Vladimír: *Vysoká hra. Vzpomínky*. Praha 1994, s. 155–156.

95 VÚA, odd. „255“, spis č. j. 34025/1966 – Josef Nestával; popis odbojové činnosti J. Nestávála, s. 4.

96 AMV Praha, sign. M 7-19; výpisy z archivních materiálů k osobě J. Nestávála z 2. 10. 1961.

97 NA, fond Petr Zenkl, sign. 33-1-149; dopis A. Tůmy P. Zenklovi z 8. 9. 1946, v němž si pisatel stěžuje, že J. Nestával málo prosazuje osobní zájmy členů národně socialistické strany.

u členské základny.⁹⁸ Tato obliba pak mohla (vedle Nestávalova zájmu o sociální otázky) vést i k tomu, že se o jeho osobu začali zajímat komunisté se záměrem využít jej v očekávaném rozhodujícím střetnutí s demokratickými politickými silami.⁹⁹

Po vypuknutí tohoto střetnutí v únoru 1948 neměl samotný Nestával příliš velký vliv na rozhodování nejvyšších funkcionářů národně socialistické strany. V sobotu 21. února se zúčastnil schůze krajského předsednictva pražských národních socialistů, kde nabádali čelní představitelé podřízené funkcionáře, aby se zdrželi organizování jakýchkoliv pouličních manifestací a dalších masových akcí v hlavním městě. Nestával s tím vyslovil nesouhlas a žádal naopak svolání veřejného projevu, jeho návrh byl však oslyšen.¹⁰⁰ V pondělí 23. února 1948 pak dostal Nestával pozvánku na ustavující schůzi Ústředního akčního výboru Národní fronty.¹⁰¹ Zdá se tedy, že organizátoři komunistického převratu sondažovali, zda nebude Nestával ochoten jít s nimi v jedné řadě. Ten však o tomto pozvání informoval předsednictvo strany a deklaroval, že bez jeho souhlasu zmíněnou schůzi nenavštíví. Několik hodin poté tak dostal zprávu, že pozvání je zrušeno. Ačkoliv jej Petr Zenkl údajně nabádal, aby schůzi přesto navštívil a mohl tak referovat o jejím průběhu, Nestával to odmítl.

24. února se posléze na schůzi ústředního výboru národně socialistické strany pokusili prokomunističtí funkcionáři zmanipulovat Josefa Nestávala pro své cíle. „*Krátce po mém příchodu vyzval mně dr. Šlechta, abych s ním vyšel ven a v jedné z vedlejších místností mě za pomoci poslance Vandrovce a poslance Mikuláše téměř dvě hodiny přemlouvali, abych na ústředním výkonném výboru vystoupil a jménem nespokojených s postupem strany prosadil odstoupení dosavadního předsednictva a zvolení několikačlenného vedení z našich řad.*“¹⁰² Ačkoliv Nestával uznal, že mají tito lidé v kritice postupu vedení strany částečně pravdu, odmítl se postavit proti předsednictvu v jejich intencích.¹⁰³ Reakce na sebe nenechala dlouho čekat. Druhý den obdržel Josef Nestával od pražského primátora Václava Vacka sdělení, že je odvolán z funkce člena rady a Ústředního národního výboru hlavního města Prahy. Nestával se proti tomu ohradil, neboť byl do funkce jmenován ministrem vnitra. Přesto však částečně ustoupil komunistickému tlaku a prohlásil, že se do řádného vyšetření celé záležitosti zdrží výkonu této funkce. Nazítří obdržel též vyrozumění, že je odvolán z představenstva Pražské městské pojišťovny.

Dva dny po „vítězném únoru“, 27. února 1948, obdržel Josef Nestával z Ústředního

98 V červenci 1947 tak vyzvala závodní organizace národních socialistů ve Všeobecném penzijním ústavu generálního tajemníka Krajínu, aby prosadil do vedení této instituce právě Nestávala na úkor komunistů.

99 AMV Praha, sign. M 7-19; výpisy z archivních materiálů k osobě J. Nestávala z 2. 10. 1961.

100 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 4.

101 Tato pozvánka byla podepsána Antonínem Zápotockým a Evženem Erbanem. NA, fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávala z 16. 5. 1969, s. 3.

102 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 6.

103 Tyto informace, vycházející z Nestávalových výslechů příslušníky StB, nemusí být samozřejmě zcela spolehlivé, neboť Nestával se mohl snažit řadu věcí zatajit. Nestávalovy výpovědi o únorových událostech však využívá též historik Karel Kaplan. Viz KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o únoru*. Brno 1997, s. 360, 443–444.

svazu nemocenských pojišťoven přípis, který jej posílal na placenou dovolenou a zároveň jej vyzýval k předání ředitelské agendy. Definitivně byl z funkce ředitele odvolán o měsíc později – to byl již ale druhý týden v pracovní neschopnosti. Zdá se ovšem, že i přes své „vyakčnění“ neměl Nestával v prvních měsících po převratu u čerstvých držitelů moci úplně nejhorší pozici – jak jinak si totiž vysvětlit fakt, že ministr Gottwaldovy vlády Emanuel Šlechta, který se podílel na likvidaci národní socialistické strany, uvažoval o Josefu Nestávalovi jako o jednom z možných kandidátů na post generálního tajemníka nově zřízené loutkové Československé socialistické strany.¹⁰⁴ Zda mu tuto nabídku Šlechta skutečně učinil, nevíme. Jisté je, že Nestávalův postoj vůči nové straně byl negativní: „*Pokračování v činnosti v tzv. obrozené straně bylo podmíněno podepsáním prohlášení, požadovaným novým vedením strany, které v podstatě znamenalo nakálet na vlastní minulost. To bylo pro mne vyloučeno.*“¹⁰⁵ Není zcela bez zajímavosti, že s Josefem Nestávalem počítali v té době i lidé z druhé strany barikády. Na schůzce bývalých pražských funkcionářů národní socialistické strany, která se uskutečnila v dubnu 1948 v kavárně Vltava, se o Nestávalovi hovořilo jako kandidátovi na pražského primátora v případě pádu komunistické vlády v Československu.¹⁰⁶ Nestával později tvrdil, že Rudolfa Vrkoče a inženýra Františka Klímu, kteří mu tuto nabídku tlumočili, odmítli: „*Já jsem jim na to řekl, že v této době se zatím ještě nedá mluvit o tom, že bych měl být primátorem, neboť není ještě doba, aby se jednalo o takovýchto věcech.*“¹⁰⁷ Nestávalovi se nelíbilo, že uvedená schůzka nebyla konspirativně utajena a dozvědělo se tak o ní mnoho lidí. Vystrašil proto její organizátory sdělením, že o tomto shromáždění má informace Státní bezpečnost, a doufal, že je tak přiměje k větší opatrnosti. Ačkoliv později Nestával tvrdil, že Klímu i Vrkoče odrazoval od jakékoliv ilegální činnosti, ve skutečnosti se s nimi opakovaně stýkal.

Zdá se, že v téže době požíval Nestával určité důvěry i u některých komunistických funkcionářů. V prosinci 1948 vyslovil Krajský akční výbor Národní fronty souhlas s tím, aby Nestával i nadále setrval na svém původním pracovišti. Proti tomu protestovali někteří členové místní komunistické organizace, ale Nestávala se překvapivě zastali vedoucí funkcionáři pražské KSČ, poslanci Josef Krosnář a Antonín Novotný: „*Jak jsme poznali dr. Nestávala, je přesvědčený socialista a i když byl tvrdý odpůrce, choval se vždy čestně, držel dané slovo a byl přesvědčeným stoupencem socialistického zřízení.*“¹⁰⁸ Antonín Novotný navíc vyjádřil Nestávalovi svoji důvěru i v osobním

104 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces. „M. Horáková a spol.“*. Brno 1995, s. 39.

105 NA, fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávala z 16. 5. 1969, s. 6.

106 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 19, 48. O schůzce v kavárně Vltava viz též KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, s. 87.

107 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 19, 48.

108 NA, fond Generální prokuratura – neuspořádáno, sp. zn. II/3 Vg 1 (Horáková), trestní spis, 1969, sv. 1; protokol o výslechu J. Nestávala z 16. 5. 1969, s. 2.

rozhovoru, když poukázal na jeho statečné chování v době nacistické okupace.¹⁰⁹ Nestával tedy nakonec po ukončení pracovní neschopnosti nastoupil v únoru 1949 na své původní pracoviště, které se nyní stalo součástí Ústřední národní pojišťovny, a to nikoliv jako vedoucí pracovník, ale jako referent nákupního oddělení.

Mezitím ovšem Nestával navazoval kontakty s některými bývalými spolustranky či přáteli z protinacistického odboje. Zmapovat tyto kontakty a jednání není dnes jednoduchou záležitostí – máme totiž k dispozici pouze prameny, které nejsou zcela spolehlivé, respektive vznikaly v podmínkách, které předpokládají určitou míru zatajování ze strany Josefa Nestávála. Jedná se v prvé řadě o jeho výslechové protokoly z let 1949–50 a dále o dokumenty, které Nestával vypracoval v souvislosti s žádostí o revizi soudního procesu.¹¹⁰ Zde je nutné zmínit, že z metodologického hlediska hodlám k výslechovým protokolům Státní bezpečnosti přistupovat poněkud jinak nežli k výslechovým protokolům Gestapa. Zatímco nacisté se snažili od odbojových pracovníků za pomoci fyzického násilí získat pravdivé informace o rezistentním hnutí, komunističtí vyšetřovatelé naopak nutili vyslýchané k přiznání zločinů, kterých se nikdy nedopustili a které zapadaly do celkového schématu připravovaných politických procesů. Domnívám se tedy, že zatímco v případě okupace lze za nejspolehlivější považovat poslední výslechový protokol zatčeného, v období 50. let je tomu přesně naopak – za nejspolehlivější považuji záznam prvního výslechu.¹¹¹ Svědčí o tom kupříkladu i fakt, že vyšetřování v 50. letech postupně přebírali podle protokolů terminologii, která je jim vyšetřovateli vnucována a v posledním výslechu před procesem tak používají naprosto odlišné výrazy, nežli používali na počátku vyšetřovacího procesu.

Již v březnu 1948 se údajně Nestával sešel se Zenklovým tajemníkem Františkem Ambrožem, s nímž se velice dobře znal již z doby nacistické okupace, kdy pracovali v odboji a nakonec i společně stanuli před německým Lidovým soudem. Vzhledem k perzekuci bývalých funkcionářů národně socialistické strany vyzval Ambrož Nestávála, aby spolu s ním odešel do exilu. *„Já jsem mu na to řekl, že jest možné, že dojde k zatýkání, ale že já osobně o útěku do ciziny neuvažuji proto, poněvadž nemám takovou kvalifikaci, abych mohl rodinu uživit a fyzicky pracovat nemohu a rodinu, která zažila již velkých útrap za doby okupace, [...] bych nechťel přivést do dalších možná ještě větších útrap v zahraničí.“*¹¹² Nestával tedy zůstal i nadále v komunistickém Československu, zatímco Ambrož odešel do ciziny a zapojil se do vznikajícího exilového protikomunistického hnutí.

V následujících měsících se Nestával setkal s několika svými přáteli z národně

109 Tamtéž, s. 4.

110 Nestávalovy písemné vzpomínky, o nichž se zmiňuje novinář a spisovatel Miroslav Ivanov, se mi nepodařilo získat.

111 K podobnému závěru ohledně důvěryhodnosti výslechových protokolů StB dospěl i Karel Kaplan. Viz KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, s. 88.

112 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávála z 8. 11. 1949, s. 39.

socialistických kruhů a rozebíral s nimi politickou situaci po únoru 1948. Byl mezi nimi například bývalý tajemník ministra Ripky Karel Šobr a bývalá poslankyně Milada Horáková, kteří Nestávala navštívili v květnu 1948. „*Připouštím, že ke mně přišli, protože jsem byl v té době morální a ideologickou oporou bývalých členů strany a že mohu mnohou radou a podporou přispět k obnově strany,*“ vypověděl o důvodech jejich návštěvy Nestával. ¹¹³ Kromě únorových událostí se řešila i situace v řadách bývalých národních socialistů, kteří byli šokováni jak uchopením moci komunisty, tak rozpuštěním jejich strany a vytvořením Československé strany socialistické (ČSS). Účastníci schůzky se rozhodli, že se pokusí spolehlivé straníky podchytit a připravit se tak na okamžik, kdy by v důsledku změny mezinárodní situace došlo k oslabení sovětského vlivu ve střední Evropě a tudíž i k pádu komunistické diktatury.

V květnu 1948 navštívila Nestávala Milada Horáková, která se v té době jako jedna z mála národně socialistických funkcionářů stýkala s Petrem Zenklem. Ten byl střežen Státní bezpečností (oficiálně se jednalo o „ochranu“) a všechny jeho návštěvy byly bedlivě zaznamenávány a monitorovány. ¹¹⁴ Horáková Nestávalovi sdělila, že Zenkl by rád navázal kontakt s představiteli sociálních demokratů, kteří odmítli vstoupit po únoru do KSČ. To kvůli jeho internaci nebylo možné, a tak požádal prostřednictvím Horákové Nestávala, aby z jeho pověření tato jednání vedl. ¹¹⁵ Nestával později Státní bezpečnosti tvrdil, že toto pověření odmítl, přesto se komunistickým vyšetřovatelům podařilo prokázat mu účast na schůzce se sociálním demokratem Zdeňkem Peškou, s nímž se Nestával znal již ze studií. Nestával sice schůzku s Peškou přiznal, nikdy však nepřipustil, že se se samotným Zenklem po únoru 1948 též sám stýkal. StB se to sice dozvěděla již při vyšetřování od diplomata Jaromíra Kopeckého, ale patrně tuto informaci nepovažovala za věrohodnou, neboť ji při veřejném procesu proti Nestávalovi nepoužila. ¹¹⁶ To, že se Nestával se Zenklem skutečně scházel, potvrdil Státní bezpečnosti později jeden z jejích agentů. ¹¹⁷ Nelze též opomenout fakt, že Nestával se pokoušel Zenklovi pomoci k útěku – dotazoval se několika svých přátel, zda nemají možnost transportovat bývalého předsedu národně socialistické strany do bezpečí za hranice sovětského bloku. Později to komunistickým soudcům zdůvodňoval tvrzením, že chtěl „sekáče“ Zenkla ušetřit politického procesu a tím i veřejné skandalizace, která by byla „*trapným dovršením pro nás neslavného února.*“ ¹¹⁸

113 Tamtéž, s. 10.

114 Blíže viz CAJTHAML, Petr: *Odbojová skupina Jaromíra Horáka a útěk dr. Petra Zenkla*. In: *Securitas imperii 12, ÚDV 2005*, s. 111. Též viz DVORÁKOVÁ, Zora: *Politikové na útěku. Osudy změněné 25. únorem 1948*. Praha 2004, s. 192–213.

115 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; záznam J. Nestávala pro řízení o obnovu soudu datovaný 14. 1. 1958 na Mírově.

116 Tuto skutečnost tvrdil vyšetřovatelům StB Jaromír Kopecký. Viz AMV, fond Kabinet Stb materiálů, sign. 323-16-11; Situační zpráva o činnosti bývalé národně socialistické strany po únoru 1948 z 25. 10. 1949. Citace z Kopeckého výslechových protokolů viz též IVANOV, Miroslav: *Justiční vražda aneb smrt Milady Horákové*. Praha 1991, s. 179.

117 AMV Praha, V-6301/118B MV; zpráva ml. ref. J. Tilla ze 4. 3. 1955.

118 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; záznam J. Nestávala pro řízení o obnovu soudu datovaný 14. 1. 1958 na Mírově.

Začátkem září 1948, tedy asi 3 týdny po Zenklově úspěšném útěku do exilu, navštívila Josefa Nestávala opět Milada Horáková a sdělila mu, že jej Zenkl tímto žádá, aby vytvořil vedoucí orgán národně socialistické strany v ilegality. V čele tohoto orgánu měl podle Zenkla stanout právě Nestával, přičemž funkci jeho zástupkyně měla vykonávat Horáková. „*Po výměně názorů jsem souhlasil s návrhem, abych si vše dobře uvážil a své rozhodnutí sdělil později.*“¹¹⁹ Brzy nato pozvala Milada Horáková Nestávala na schůzku do bytu magistrátního úředníka Františka Račanského, na níž byli též přítomni Karel Šobr a bývalý tajemník poslaneckého klubu národních socialistů Josef Čupera. „*Po delší rozpravě byl jednomyslně přijat návrh dr. Horákové, aby byl vysloven souhlas s rozhodnutím dr. Zenkla a abych i rozhodnutím přítomných jako základu ústředního vedení strany doma byl postaven do čela tohoto vedení. Po tomto rozhodnutí jsem pověřen Zenklovo přijal s podmínkou, že si znovu podrobně provedeme rozbor situace, její zhodnocení a dohodneme jasně další postup,*“ popsal toto osudové rozhodnutí Nestával.¹²⁰ Účastníci schůzky poté analyzovali mezinárodně-politickou situaci a odhadovali, za jakých okolností by mohlo dojít k zásadní změně ve středoevropském prostoru. Za jednu z alternativ následujícího vývoje byl považován též válečný konflikt mezi Východem a Západem – což později využili architekti politického procesu se „záškodnickým spiknutím proti republice“, když obvinili účastníky této schůzky ze snahy o rozpoutání třetí světové války. Nelze v této souvislosti nevzpomenout na paralelu s létem 1939 – tehdy bylo drtivou většinou české společnosti toužebně očekáváno vypuknutí války, neboť se v jejím důsledku předpokládalo zhroucení Německa a posléze i obnovení československé samostatnosti.

Možná že i z tohoto důvodu navrhoval Josef Nestával postupovat na podzim 1948 podobnými metodami jako za nacistické okupace. Z přítomných národně socialistických funkcionářů byl vytvořen ilegální výbor strany, do něhož byl ještě přibrán odborový předák František Dlouhý a byl tudíž podle počtu svých členů nazván „šestkou“. Závazné směrnice, podle kterých měl pracovat, reprodukoval Nestával později následovně: „*Nebude zatím ustavován žádný širší ústřední výk[onný] výbor strany, nebude zatím budována žádná organizační síť strany. Tato ‚šestka‘ [...] se občas sejde, aby pojednala o vývoji situace. [...] Toto domácí ‚vedení‘ zůstane naprosto anonymní, nikdo z jeho členů nesmí nic říci o jeho existenci a své účasti (důvod nejen konspirační, ale i praktický – zamezit zbytečnému posuzování osobní vhodnosti jeho složení).*“¹²¹ Ilegální výbor měl sice podnikat určité přípravné kroky, ale k většímu rozvinutí jeho činnosti mělo dojít až ve „vhodný okamžik“. Bylo též rozhodnuto vytypovat v každém kraji spolehlivého člověka – důvěrníka, který měl podchytit stejně spolehlivé demokraticky smýšlející lidi. Pro pražský kraj přijal tuto funkci Nestával. „*Byla jim [důvěrníkům – pozn. autora] stanovena směrnice: nevyvíjet žádnou organi-*

119 Tamtéž.

120 Tamtéž.

121 Tamtéž.

zační činnost bez pokynu, úzkostlivě se stranit jakékoliv činnosti, jež by přímo nebo nepřímou mohla přivodit jejich zatčení. [...] Také členové ‚šestky‘ byli vyzváni neúčastnit se žádné jiné činnosti, zejména nebýt členem žádné jiné ilegální skupiny. Vycházel jsem ze zkušeností z roku 1945 a několikrát jsem zdůraznil, že je třeba, aby zde byl dostatek zkušených a schopných lidí pro dobu startu,“ vysvětluje Nestával, proč se rozhodl pro tento přístup.¹²² V nově utvořeném orgánu získal Nestával patrně značnou autoritu – nejen že údajně jeho zasedání řídil, ale ostatní členové „šestky“ se odmítali bez jeho přítomnosti scházet.¹²³ Nestával ve svých počátečních výslechových protokolech, ale i později v žádostech o rehabilitaci uváděl, že byl vždy proti jakékoliv ilegální činnosti. „Zastával jsem stanovisko, abychom neprováděli žádnou činnost jak organizační, tak teroristickou nebo jinou. Chtěli jsme jen udržovat členstvo bývalé nár. soc. strany v pohotovosti, aby v případě voleb pod mezinárodní kontrolou mohlo aktivizovat svou činnost.“¹²⁴ Podobná slova jsou fakticky leitmotivem celého obsáhlého prvního výslechového protokolu Josefa Nestávála, obdobná tvrzení najdeme i v jeho žádostech o obnovu soudního řízení z 60. let: „Z toho důvodu jsem při rozhovorech se svými osobními přáteli vždy důtklivě varoval přede vším, co by mohlo dát záminku k zatýkání: žádné scházení, ani to nevinné u piva, nebo za jiným nezávadným účelem, protože všeho by mohlo být zneužito.“¹²⁵ Jsem toho názoru, že tomu tak zcela nebylo, neboť Nestával v letech 1948–49 absolvoval velké množství schůzek s lidmi, o nichž věděl, že skutečnou ilegální činnost vyvíjejí. V Nestávalově jednání po únoru 1948 a též v jeho počínání při výsleších StB je totiž možné nalézt určité shodné rysy s jeho chováním v době okupace – také tehdy se snažil udržovat velké množství kontaktů a po svém zatčení důrazně popíral veškerou „protistátní činnost“. Domnívám se, že Nestával v rozmezí mezi únorem 1948 a svým zatčením v listopadu 1949 skutečně vyvíjel rozsáhlou organizační protikomunistickou činnost, a to vysoce konspiračními metodami. Tato činnost spočívala jednak v monitorování a podchycování protikomunistických aktivit, jednak v plánování postupu demokratických sil v případě zhroucení komunistického režimu. V žádném případě se nejednalo o činy, ze kterých byl později obviňován (typu sabotáže nebo teroristické či špiónážní činnosti). Řadě lidí (a nechyběli mezi nimi i jeho přátelé) se o svých aktivitách ani slovem nezmínil, často též v různých stolních společnostech protirežimní odbojovou činnost kritizoval a distancoval se od ní. Svoji aktivní protikomunistickou aktivitu popíral samozřejmě i tehdy, když žádal o soudní rehabilitaci, neboť v té době byla vedoucí úloha KSČ nejen zakotvena v ústavě, ale též prakticky prováděna. O tom, že aktivně proti komunistům pracoval, se ale údajně zmínil jednomu ze svých pozdějších spolupovězňů na

122 Tamtéž.

123 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o konfrontaci mezi J. Čuperou a J. Nestávalem z 16. 5. 1950.

124 Tamtéž; zápis o výpovědi J. Nestávála z 8. 11. 1949, s. 11.

125 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávála na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969. Nestával je o své protikomunistické činnosti paradoxně daleko sdílnější v dokumentu z r. 1958 nežli v dokumentu z r. 1969.

Mírově v roce 1954. Tento člověk, patrně bývalý národní socialista, byl agentem a o obsahu svého rozhovoru informoval StB: „Agent mluvil dále o tom, zda Nestával měl sám osobně nějaké styky s osobami cizích zastupitelských úřadů v Praze. Nestával uvádí, sice že ilegální práci dělal proti stávajícímu zřízení velmi rád a obětoval jí veškerý svůj volný čas, ale věnoval se většinou jenom bývalým příslušníkům strany, s kterými také vedl různá jednání, zatímco styk s osobami cizích zastupitelských úřadů nechával čistě v kompetenci Horákové.“¹²⁶

Počátkem září 1948 se Nestával spolu s Miladou Horákovou zúčastnil schůzky s představiteli ostatních nekomunistických politických stran, kteří odmítli po únoru vstoupit do „obrozené“ Národní fronty. Lidovce zde reprezentoval ing. Vojtěch Jandečka a sociální demokraty Vojta Beneš a Zdeněk Peška. Schůzka se konala na faře ve Víně u Prahy a přestože se zde podle svědectví účastníků nic zásadního nedohodlo, komunisté později tvrdili, že přítomní se zde „spikli k rozvratnické činnosti proti lidovědemokratickému zřízení.“¹²⁷ Nestával, jak jinak, ve svých výslechových protokolech označoval výsledek schůzky za nulový: „Nakonec jsme se dohodli na tom, že se rozejdeme a že o další spolupráci již jednat nebudeme.“¹²⁸ Přesto se později opakovaně sešel za účelem navázání kontaktu s představiteli nekomunistické sociální demokracie s Josefem Jeřábkem, bývalým funkcionářem Zemského národního výboru, neboť profesor Peška byl dva měsíce po vlně schůzce zatčen a Vojta Beneš odešel do exilu.¹²⁹

Vedle schůzí „šestky“, kterých se uskutečnilo asi osm až devět, navázal a udržoval Josef Nestával v letech 1948–49 celou řadu kontaktů a spojení. Líčit je dopodrobna by bylo pro tuto studii nejen nadbytečné, ale pro čtenáře zajisté i nezajímavé. Pokusím se tedy shrnout ty nejdůležitější. V první řadě se stýkal s ing. Františkem Klímou, který mu již v dubnu 1948 tlumočil přání, aby Nestával kandidoval v případě změny poměrů na místo pražského primátora. Klíma vytvořil kolem sebe skupinu lidí, která se soustředila na vypracování hospodářského programu – proto ji StB nazývala „hospodářskou radou“.¹³⁰ Program této skupiny, který byl údajně dokonce rozmnožen za pomocí cyklostylu, vycházel do značné míry z ideového programu domácího nekomunistického odboje z doby okupace *Za svobodu*, jenž byl dosti levicový (počítal např. se znárodněním těžkého průmyslu).¹³¹ Na jeho vzniku se podíleli nejen lidé z prostředí

126 AMV Praha, V-6301/118B MV (operativní podvazek na osobu Josefa Nestávála); zpráva staršiny Stejskala III. správě MV z 16. 3. 1954.

127 *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci*. Praha 1950, s. 13. Blíže k této schůzce viz KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, s. 94–95.

128 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávála z 8. 11. 1949, s. 22.

129 Tamtéž, s. 88–91. Nestával se s Jeřábkem znal již z předválečného působení na pražské radnici, v době okupace však mezi nimi došlo k určitému konfliktu. Navázání kontaktu s Jeřábkem maskoval Nestával jako snahu o urovnání těchto někdejších sporů.

130 *Proces s vedením záškodnického spiknutí...*, s. 178–181. František Klíma byl s dalšími 12 lidmi souzen v jednom z následných procesů po procesu s Miladou Horákovou.

131 Edici programu viz *Za svobodu. Do nové československé republiky*, Praha 1946. Analýzu tohoto programu viz KUKLÍK, Jan: *K problematice vzniku národní fronty v domácím odboji*. Praha 1976.

vojenského odboje (např. pplk. Josef Balabán), ale především řada osobností z prvo-republikového intelektuálního prostředí, mezi nimiž nechyběla ani Milada Horáková. Jedním z hlavních tvůrců programu *Za svobodu* byl Wolfgang Jankovec, jehož manželka Ludmila Jankovcová vykonávala paradoxně v době procesu s Miladou Horákovou v komunistické vládě funkci ministryně výživy.

Nestával byl též v kontaktu s bývalou poslankyní Antoníí Kleinerovou, která kolem sebe soustředila několik bývalých národních socialistů a udržovala spojení s exilovými představiteli. Vyšetřovatelé StB později z této skupiny vytvořili „špionážní organizaci“. Nestával se stýkal jak s Kleinerovou, tak s jejími blízkými spolupracovnicí. Některé z nich znal z národně socialistické strany, jako např. Františka Přeučila, s podnikatelem Oldřichem Peclem se zase seznámil již během studií na právnické fakultě. Nestával se též scházel s několika jednotlivci (např. Václavem Palečkem nebo Rudolfem Zenklem), kteří disponovali určitým spojením s československým exilovým hnutím. Mezi lidmi, se kterými se setkával, nechyběli též bývalí vysocí funkcionáři předúnorového režimu, jako byl bývalý předseda parlamentu Jožka David nebo někdejší ministr dopravy Ivan Pietor. Sešel se též s bývalou náměstkyní pražského primátora Růženou Pelantovou, jež záhy emigrovala do USA.

Při navazování kontaktů byl Nestával dosti opatrný – odmítl tak schůzku s údajným americkým agentem „Rudou“, kterého prý za ním poslal ze západního Německa jeho přítel František Ambrož.¹³² Přesto se však dostal do blízkosti tajných spolupracovníků Státní bezpečnosti. První z nich pocházel z okruhu bývalého národně socialistického senátora Jiřího Pichla, s nímž se Nestával setkal na jedné ze schůzek.¹³³ Nebezpečnější však byl Nestávalův kontakt s tzv. ilegální stranou práce, která byla ve skutečnosti volavčí síť vytvořenou komunistickou tajnou policií za pomoci jejího agenta Vlastislava Chalupy alias majora Krále.¹³⁴ Nestával se o této organizaci dozvěděl od svého kolegy ze zaměstnání Jaroslava Šavrdu, kterého považoval za „spolehlivého“ národního socialistu.¹³⁵ Nestával se naštěstí nepokoušel s představiteli této organizace sejit, jelikož se snažil v prvé řadě soustředit na národní socialisty a „stranu práce“ považoval za jakousi odnož sociální demokracie. Přesto prostřednictvím Šavrdu zjistila StB první zprávy o Nestávalově činnosti – z „věrohodných agenturních zpráv“ se dozvěděla o jeho spolupráci s Antoníí Kleinerovou a získala též informaci, že byl pověřen dr. Zenklem sledováním hospodářských záležitostí v Československu.¹³⁶

27. září 1949 byla zatčena Milada Horáková, a to v souvislosti s jinými aktivitami,

132 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávla z 8. 11. 1949, s. 39–42, 62.

133 Tamtéž, s. 103. O agentovi z Pichlova okolí viz KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, s. 72.

134 K jeho osobě viz MÁLEK, Jiří: *JUDr. Vlastislav Chalupa, agent StB*. In: ŽÁČEK, Pavel (ed.): *Securitas imperii. Sborník k problematice bezpečnostních služeb 2*. Praha 1994, s. 72–116 a též KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, s. 74–78.

135 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávla z 8. 11. 1949, s. 96–97.

136 AMV, fond Kabinet StB materiálů, sign. 323-16-11; situační zpráva o činnosti bývalé národně socialistické strany po únoru 1948 z 25. 10. 1949.

nežli byly schůzky národně socialistické „šestky“. Její uvěznění samozřejmě členy tohoto orgánu vyděsilo, téhož dne byl navíc zatčen i František Račanský. Důvodem byla jejich spolupráce s bývalým tajemníkem prezidenta Beneše dr. Václavem Sýkrou. Na stopu ilegálního výboru národně socialistické strany však komunistické vyšetřovatele přivedly výpovědi někoho jiného – diplomata Jaromíra Kopeckého, který byl zatčen 8. srpna 1949 při pokusu o přechod hranic. Kopecký byl předtím též v kontaktu s Nestávalem, jenž jej označil za svého „dobrého přítele“. Kopecký po určitou dobu odolával výslechům – údajně z vězení dokonce prostřednictvím své manželky Nestávalovi vzkázal, že mu žádné nebezpečí nehrozí.¹³⁷ Pak se ovšem začali na jeho vyšetřování podílet sověští poradci, kteří pracovali na odhalování „československého Rajka“, tedy zrádce, jenž měl být nalezen přímo v KSČ. Na Kopeckém byla posléze jako na prvním vyslychaném aplikována metoda tzv. otázkových protokolů, jejichž cílem bylo získat nikoliv pravdu, ale odpovědi, na nichž by bylo možno postavit konstrukci politického procesu. Odpovědi v otázkových protokolech se pak nezřídka dle potřeby upravovaly a vyšetřovaný byl za použití fyzického i psychického násilí nucen je podepsat.¹³⁸ Jaromír Kopecký strávil druhou světovou válku ve Švýcarsku, tedy v zemi, která se v té době hemžila nejrůznějšími agenty a špióny. To byl též důvod, proč byl vyslychán k otázce „československého Rajka“. Na základě jeho výpovědi (a též výpovědi Václava Sýkory) z konce října 1949 však vyšetřovatelé upustili od hledání chimérického zrádce a zaměřili se na skutečné aktivity bývalých funkcionářů nekomunistických politických stran, a to především národních socialistů. Zpráva Státní bezpečnosti z 25. 10. 1949 tak zaznamenává „zjištění dosud ne plně známé centrály, koordinující činnost pokud možno největšího počtu – ne-li všech – složek tzv. ‚domácího hnutí odporu‘ v ČSR.“¹³⁹ Není bez zajímavosti, že tato zpráva se snaží zdůraznit fakt, že „spiklenci“ se chystali infiltrovat KSČ a rozvracet ji zevnitř.

Jméno Josefa Nestávala se objevuje již na první straně této zprávy. Vyšetřovatelé StB mu přisuzují vedoucí roli v ilegálním výboru národně socialistické strany, dokonce důležitější, než předpokládají u Milady Horákové. Kromě Kopeckého výpovědi jsou v souvislosti s jeho osobou zmiňovány též skutečnosti získané agenturní cestou – vyplývá z nich, že StB se dozvěděla o Nestávalově činnosti z určité ilegální korespondence mezi domovem a exilem, kterou StB kontrolovala. Nestával byl, spolu s dalšími desítkami funkcionářů bývalé národně socialistické strany, v ranních hodinách 8. listopadu 1949 ve svém pražském bytě zatčen. Proč celá akce dostala název „Střed“, není dnes jasné. Domnívám se, že to mohlo být odvozeno ze slova „ústředí“, respektive ze spojení „národně socialistické ústředí“, které se objevuje v estébácké zprávě

137 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 79.

138 KAPLAN, Karel: *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Douška*. Praha 2002, s. 65 a 283. Též KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, s. 117–118.

139 AMV, fond Kabinet Stb materiálů, sign. 323-16-11; situační zpráva o činnosti bývalé národně socialistické strany po únoru 1948 z 25. 10. 1949.

z 25. října.¹⁴⁰ O svém zatčení se Nestával dozvěděl o několik hodin dříve díky statečnosti domovnice, u níž přepadové komando čekalo na přísloušnou ranní zatýkací hodinu. Patrně díky tomu stačil zničit některé dokumenty, které jej mohly kompromitovat. Příslušníci StB přišli do bytu v půl páté a provedli domovní prohlídku, jejímž účelem mělo být získání „politických materiálů“.¹⁴¹ Byla zabavena pistole, na níž vlastnil Nestával řádný zbrojní pas. Později se tato zbraň objevila v soudní síni v rámci „výstavky“, která měla sloužit jako důkaz pučistických úmyslů obžalovaných.

Nestával byl po zatčení transportován do věznice v Praze-Ruzyni, kde byl umístěn na celu číslo 311. Hned v půl sedmé ráno začal být vyslýchán příslušníky Státní bezpečnosti. Speciálně určení vyšetřovatelé, kteří se sami nazývali „bicí skupinou“, byli v provádění výslechů instruováni sovětskými soudruhy. „*Poradci přesvědčovali své československé kolegy, že nepřítel po sobě nezanechává stopy a všechny písemné i jiné důkazy o své činnosti ničí. Vyšetřovatel tedy dostává svého vyšetřovaného většinou bez důkazů, s čistým listem, a musí si usvědčující důkazy o jeho nepřátelské činnosti obstarat sám. [...] Vyšetřovatelům bylo vštěpováno, že usvědčit osobu z nepřátelské činnosti je jejich povinností a všechny prostředky vedoucí k doznání jsou přiměřené a povolené,*“ napsal o metodách „bicí skupiny“ Karel Kaplan.¹⁴²

Jak toto vyšetřování vypadalo, zaznamenal sám Josef Nestával, a to v protokolu na Generální prokuratuře v roce 1969. Domnívám se, že toto svědectví je v kontextu toho, co o osobě Josefa Nestávála víme, velice cenné, a proto z něj budu poněkud obsáhleji citovat. Jen na okraj poznamenávám, že komunistický režim se snažil své oběti umlčet mimo jiné tím, že jim při propuštění z dlouholetého věznění nařizoval podepsat slib, že o tom, co se dělo za zdmi komunistických věznic, nebudou hovořit.¹⁴³ První výslech Josefa Nestávála trval nepřetržitě čtyři dny – tedy až do večerních hodin 11. listopadu. „*Dveřmi jsem slyšel téměř neustále nárek a mnohdy řev týraných lidí, i žen. Nedovedl jsem rozeznat, koho to týrají, jenom se mi zdálo, že poznávám křik Šobrův. Za ty 4 dny a 3 noci nepřetržitého výslechu jsem byl fyzicky zcela zdeptán, psychicky jsem se však snažil udržet všemi silami aspoň ve stavu, v němž bych se nedal přinutit k falešnému přiznání.*“¹⁴⁴ Vůči Nestávalovi bylo patrně použito též fyzického násilí, i když on sám to explicitně neuvádí. Následující pasáž podle mého názoru ale o tom svědčí: „*[Komisař] usedl za stůl, pichlavě se mi dlouho díval do očí a pak řekl: ‚Budete se vás ptát a vy budete odpovídat jenom ano nebo ne, nic jiného nechci slyšet!‘ A pak z papírku, který jeho předchůdce zapomněl na stole, se mě postupně ptal na*

140 Karel Kaplan se domnívá, že název „Akce Střed“ je odvozen ze středové politické strany, kterou chtěli nekomunističtí předáci založit. Viz KAPLAN, Karel: *Největší politický proces* ..., s. 122.

141 AMV Praha, V-6301/3 MV; protokol o domovní prohlídce u J. Nestávála z 8. 11. 1949.

142 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces* ..., s. 123.

143 Tento slib mlčenlivosti podepsal J. Nestával 12. 11. 1963. NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis Josefa Nestávála.

144 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávála na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

různá jména, zda je znám. Podle jeho přání jsem odpovídal jenom ano nebo ne. Pak se mě zeptal: ‚Znáte dr. Nestávala?‘ Chtěl jsem mu říci, že jsem to já, a řekl jsem: ‚Dovolte, pane...‘ a on na mě zařval: ‚Ano nebo ne, nic jiného nechci slyšet!‘ Řekl jsem mu tedy ‚ano‘. Chvilí pokračoval v dotazech a pak se vrátil již k probraným jménům, o nichž jsem řekl, že je znám, a chtěl opět jen stručnou odpověď na otázku: ‚Kdy jste ho naposled viděl?‘ Když došel k mému jménu, znovu jsem se mu pokusil říci, že jsem to já, ale znovu zařval, vyskočil a vyhrožoval mi, nebudu-li odpovídat, jak on chce. Tak jsem odpověděl: ‚Včera ráno, když jsem se holil. Dr. Nestával jsem já.‘ Co následovalo, nechci popisovat, ale od té doby jsme byli na sebe ‚alergičtí‘.¹⁴⁵

V Nestávalově vyšetřovací svazku z „Akce Střed“ se nachází celkem tři výsledkové protokoly – jsou datovány 8. 11. 1949, 1. 3. 1950 a 3. 5. 1950. Vše ale nasvědčuje tomu, že první dva jsou výsledkem dlouhodobých, několikatýdenních a několikaměsíčních výsledků. Samotný první protokol má 131 strojopisných stran a ačkoliv je veden jako výslech z 8. 11. 1949, najdeme v něm na dvou místech daleko pozdější dataci – domnívám se, že tento protokol byl ve skutečnosti dokončen až v únoru 1950.

Je evidentní, že Josef Nestával po určitou dobu odolával nátlaku vyšetřovatelů, stejně jako za války. Zvolil totiž podobnou taktiku, jaká se mu již jednou vyplatila – veškerou „protistátní činnost“ popíral nebo si na ni nevzpomínal a přiznal ji pouze v situaci, kdy z ní byl usvědčen výpovědí jiných lidí. Byl proto umístěn na určitou dobu do korekce. ‚Byl jsem dán do temnice, ledově chladné, byla bez oken, jen pod stropem byl obdélníkový otvor, z něhož čísel do temnice ledový vzduch [...], záchod, s mísou v zemi a šlapkami v ní, byl asi do výše prsou zanesen lidskými výkaly, které tam musely být úmyslně nakupeny. Nesměl jsem si sednout ani se oprít o zeď, což strážný z chodby po rozsvícení světla často kontroloval. Po nějakém čase pobytu v temnici, nedovedl jsem odhadnout, zda to byly dva dny nebo pět, byl jsem předveden k nočnímu výslechu zcela promrzlý, měl jsem stále jen pantofle, košili, plátěné kalhoty a blůzu. Při výslechu jsem musel stát v koutě při dokořán otevřeném okně. Když jsem k ránu měl podepsat sepsaný protokol [...], vůbec jsem v promrzlých rukách tužku necítil. Upozornil jsem na to, že nemohu protokol podepsat a na stálé naléhání jsem řekl, že bych musel podpis ‚namalovat‘. ‚Tak ho namalujte!‘ [...] Od tohoto momentu (temnice atd.) nastalo u mne ještě podstatnější zpřísnění režimu vazby i vyšetřovacího – jestliže jsem do té doby mohl alespoň poněkud a třeba jen v něčem ovlivnit stylizaci protokolu, od toho času již velmi zřídka.¹⁴⁶

Nestával tedy svůj podpis „namaloval“ (bylo to na 15. straně protokolu) a od té doby se začal podepisovat tímto způsobem. Byl to v dané situaci jeho určitý vzdor – očekával totiž, že po ukončení vyšetřovacího procesu bude ještě před soudním řízením předvolán před vyšetřujícího soudce a před ním svoje vynucené výpovědi popře.

145 Tamtéž.

146 Tamtéž.

Podpis, který neodpovídal jeho skutečnému autogramu, měl sloužit Nestávalovi jako určitý důkaz toho, že výpovědi byly vynuceny násilím. Na druhou stranu je ale možno tuto změnu podpisu vnímat též jako určitou ztrátu vlastní identity, jako rezignaci na vlastní svébytnost a individualitu, kterou právě podpis vyjadřuje. A přesně o to komunistickým vyšetřovatelům šlo.

Koncem roku 1949 vypracoval velitel vyšetřovací skupiny „Akce Střed“ Milan Moučka pro své nadřízené zprávu, v níž je informoval o sociálním a politickém rozvrstvení zatčených. Josef Nestával je zde uveden na prvním místě a jeho postavení v „direktoriu čs. odboje“ je hodnoceno následovně: „*Člen ilegálního výboru nár. soc., politický vedoucí a inspirátor programu; byl pověřen kontrolou všech zpráv odesílaných do zahraničí, navázáním styků s il[egální] soc[iálně] demokratickou stranou.*“¹⁴⁷ Vyšetřovatelé proto věnovali Nestávalovi zvýšenou pozornost a nedopřáli mu klidu ani o Vánocích. Na Štědrý den dostal papír a tužku a měl sepsat své přiznání. O druhém svátku vánočním jej navštívil vyšetřovatel, který byl na Nestávala „alergický“. „*Vzal si ode mne popsané listy, chvíli je četl a pak začal na mne řvát, že to není žádné přiznání, to abych si nechal jako obhajobu před soud, pro mě že je šibenice málo, že budu koukat, jak mi tam ‚na to tata‘ pomohou a řadu podobných příjemností.*“¹⁴⁸

Během některých Nestávalových výslechů byli patrně přítomni též samotní sovětské poradci – Nestával je popisuje jako lidi, před nimiž měli vyšetřovatelé respekt (doslova „byli vykulení“) a kteří většinou do průběhu výslechu nezasahovali. Jednou byl přítomen též asi 35letý muž, jenž Nestávalovi domlouval, aby již dále nezapíral a nekomplikoval si tak situaci. Tento muž, patrně někdo z vyšších funkcionářů StB, prý působil velice kultivovaným dojmem a hovořil spisovnou češtinou.

V důsledku krutých vyšetřovacích metod se též zhoršoval Nestávalův zdravotní stav. „*Nepřiměřeně dlouhé výslechy ve dne i v noci, zcela nedostatečná, zkrácená strava, nedovolení větrat celu, u výslechu stát v plátěných kalhotách a blůze v pantoflích při dokořán otevřeném okně (listopad–březen), často dřepy, pokud jsem byl na cele nesmět si sednout a stále chodit, i jídlo ve stoje, bez vycházek, až do března žádný styk s rodinou, tvrzení, že mi zavřeli ženu a 17letého syna, několik týdnů v noci buzení (na zaklepání vyskočit ze země, postavit se ke dveřím a hlásit číslo 1408, a to v různých intervalech mnohokrát za noc), nářek a řev z vyšetřujících místností ve IV. patře – sám jsem byl ve třetím – to vše u mě pravděpodobně způsobilo zaktivizování tuberkulózy.*“ Přivolaný lékař však odmítl Nestávalovi předepsat léky či zvýšit mu příjem stravy, dokud neučiní přiznání. „*Byl jsem si vědom toho, že neskončí-li můj pobyt v Ruzyni co nejdřív, že to bude má likvidace.*“¹⁴⁹

Nestával, kterého nezlomily ani vyšetřovací metody Gestapa, začal tedy podepiso-

147 Cit. dle KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, s. 257, příloha č. 7.

148 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

149 Tamtéž.

vat svým vyšetřovatelům otázkové protokoly podle jejich přání. „Z nesouhlasu k lidovědemokratickému zřízení a k vedoucí straně KSC jsem se plně zapojil do protistátní činnosti směřující k zvratu lidovědemokratického zřízení. Byl jsem ve spojení s jinými osobami, o kterých jsem věděl, že pracují protistátně a s těmito jsem vyvíjel činnost směřující k zvratu lidovědemokratického zřízení.“¹⁵⁰ Přesto však stále měl vůli částečně vzdorovat. „Při psaní protokolů mým vyšetřujícími jsem se z počátku houževnatě bránil nejen věcně nesprávnému obsahu, ale i formě. Upozorňoval jsem, že jsou psány stylem Rudého práva, že každý musí poznat, že tak přece nemohu mluvit já. Byl jsem odbyt argumentací: ‚Vy to nazýváte jinak, ale my takhle a tak to také zůstane‘, ‚Miloval jste komunistickou stranu? Nemiloval, tak jste ji nenáviděl‘, ‚pro nás je něco buď černé nebo bílé, nic jiného neexistuje‘ atd. Když jsem nechtěl nepravdivé protokoly podepsat: ‚Počkáme, třeba rok, my máme dost času, dokud však nebudete hotov s vyšetřováním, budete mít stále přísný režim, nemůžete dostat léčení‘.“¹⁵¹ Nestával byl podroben též konfrontacím, celkem jich prý absolvoval kolem patnácti. Při jedné z nich měl být usvědčen Jaromírem Kopeckým, který byl již vyšetřovateli náležitě „zpracován“: „Jakmile mě přivedli do místnosti, kde seděl, ihned doslova vyhrkl: ‚Josef, nezlob se, čtyři měsíce jsem se bránil, teď už nemohu‘, načež jsem byl co nejrychleji z místnosti odveden.“¹⁵² Líčení jiné Nestávalovy konfrontace zase silně připomíná scény z proslulého českého filmu *Kladivo na čarodějnice*: „Jednoho dne jsem byl přiveden ke konfrontaci do větší vyšetřovací místnosti, kde v rohu byla tmavá lavice podobná kostelní a na ní ležela kniha ve světlé vazbě. Pak přivedli malou, hubenou a šedivou ženu v plátěných kalhotách a blůze, na otázku, zda ji znám jsem popravdě řekl, že nikoli, že ji nepoznávám. Byla to Antonie Kleinerová, sama sobě vůbec nepodobná. Na vyzvání začala plyně odříkávat: ‚Pepičku, nemá smyslu, abychom dále zapírali svoji zločineckou činnost...‘ Navenek jsem pochopitelně zachoval nehybnou tvář jako obvykle, uvnitř jsem však nevěděl, mám-li se smát nebo plakat.“¹⁵³

Ve zprávě StB o průběhu „Akce Střed“ z 11. února 1950 již není Josef Nestával označován za hlavu „direktoria československého odboje“ – za tu je nyní vyšetřovateli považována Milada Horáková.¹⁵⁴ 1. březnem 1950 je pak datován jeho další protokol, který již nese jasné známky přípravy na politický proces. Josef Nestával zde totiž podepisuje věci, které jsou vzhledem k jeho minulosti již na samé hranici absurdity: „Ano, stal jsem se velezrádcem národa, z něhož pocházím, a že jsem se nechoval tak, jak se má chovat důstojník ČSA, který přísahal republice věrnost, a že touto svojí

150 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 8. 11. 1949, s. 92–93. Datace protokolu není přesná – výpověď byla učiněna po 14. 1. 1950 (viz s. 79).

151 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

152 Cit. dle IVANOV, Miroslav: *Justiční vražda...*, s. 185.

153 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

154 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, s. 131–132.

činností jsem ji vydával do rukou nepřátel pracujících lidu, paktujících se na západě s nacistickými Němci.“¹⁵⁵ Každý člověk, který znal Josefa Nestávala byt jen zpovzdálí, musel vědět, že je přesvědčeným socialistou a že tudíž následující prohlášení nemohl učinit o své svobodné vůli: „Účelem této zločinecké činnosti bylo soustředit všechny síly nepřátelské lid. dem. republiky, to jest kapitalisty, velkostatkáře zbavené jejich hospodářských pozic, kolaboranty, ztroskotané a zbankrotělé politiky reakčních stran, kteří byli odstraněni únorem 1948, a jiné zločinecké živly nenávidějící lid. dem. zřízení, pod jednotné vedení nár. soc., aby byla vytvořena rozhodující síla, která by za pomoci západní okupační armády USA, to jest západních mocností, zvrátila dnešní lid. dem. zřízení a nastolila vládu, která by umožnila návrat politického a hospodářského panství buržoazie, aby tato mohla opět bezohledně vykořisťovat a bídačit pracující lid.“¹⁵⁶

Josef Nestával dle vlastního vyjádření tyto formulace podepisoval, jelikož si byl vědom, že jsou plné rozporů a skutečností, které si vzájemně protirečí. „Byl jsem přesvědčen, že na tyto rozpory musí přijít vyšetřující soudce bez jakéhokoliv upozornění sám a tímto předpokladem zajištěn opět jsem u každé stránky protokolu upozornil, v čem odporuje pravdě a ‚podepsal‘, poněvadž fyzicky jsem byl již na konci sil a chtěl jsem se dožít řízení před vyšetřujícím soudcem ve stavu, kdy bych alespoň ještě vnímal.“¹⁵⁷

Žádné přijetí vyšetřujícím soudcem se však nekonalo, neboť komunisté se rozhodli uspořádat s vedením „direktoria“ monstrproces, který by poukázal na údajnou velezrádnou a špionážní činnost představitelů českých nekomunistických politických stran. V návrhu StB na tento veřejný proces pak figuruje Nestával mezi obžalovanými na druhém místě jako „zástupce Horákové“.¹⁵⁸ Na jaře 1950 začala na přípravě politického procesu pracovat i komunistická justice, zatímco Státní bezpečnost prováděla s vyšetřovanými tzv. udržovací výslechy. Během nich vyslychaní opakovaně dostávali otázky, které jim měli později klást soudci a prokurátoři a obžalovaní si tak na ně měli „zvyknout“. Tato taktika byla podle Karla Kaplana určitým předstupněm doslovného učení se odpovědí nazpaměť, které dosáhlo později svého vrcholu v procesu s Rudolfem Slánským a spol.¹⁵⁹ StB se též pokusila zjistit, kteří z vyšetřovaných budou u soudu vypovídat podle protokolů, a neváhala k nim na cely nasadit své konfidenty. Tato strategie byla dle jedné zprávy uplatněna i vůči Josefu Nestávalovi – „výsledky této agentury“ hlásily, že bude při soudu vypovídat podle instrukcí. Sami vyšetřovatelé tomu patrně příliš nevěřili – v jiné zprávě jej totiž zase označili za jednoho z těch, kteří budou pravděpodobně „neposlušní“.¹⁶⁰

155 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávala z 1. 3. 1950, s. 5.

156 Tamtéž, s. 27.

157 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

158 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, s. 269.

159 Tamtéž, s. 138.

160 Tamtéž, s. 274, příloha č. 11; s. 144.

Josef Nestával samozřejmě o těchto přípravách nemohl nic tušit. Poprvé se o chystaném procesu dozvěděl necelý týden před jeho zahájením. „V pátek 26. května 1950 jsem byl odpoledne předveden do vyšetřovací místnosti, kde za stolem seděl neznámý pán, který neřekl, kdo je (byl to předseda senátu Stát[ního] soudu dr. Trudák), a stranou seděli tři rovněž neznámí páni v civilu. Pán u stolu mi řekl, že v nejbližší době bude proti mně zahájeno před Stát[ním] soudem hl. líčení v trestní věci, v níž jsem obžalován z těžkých zločinů a musím mít obhájce. Dal mi cyklostylovaný seznam 16 obhájců, z nichž jsem si měl vybrat. Požádal jsem o obhájce ex offio. [...] Žaloba mi nebyla ani dána, ani přečtena, ani alespoň obsahem sdělena.“¹⁶¹

Téhož dne se sešli vedoucí představitelé státní prokuratury, aby se z příkazu Ministerstva vnitra vyjádřili k obžalobě skupiny Milady Horákové a předložili návrhy na tresty. Josefu Nestávalovi tito lidé, z nichž někteří mohli být i jeho spolužáky z Právnické fakulty, navrhli absolutní trest. Jako zdůvodnění uvedli jeho „organizační činnost velkého rozsahu“ a „těžkou špionáž“. Prokurátoři si však byli vědomi, že „po provedeném přelíčení a po pečlivém politickém zhodnocení celé věci budou skutečné sazby odlišné.“ Do textu dopisu, v němž své závěry sdělovali Ministerstvu spravedlnosti, byla u jednotlivých návrhů na tresty provedena rukopisná oprava. U Nestávalova jména bylo rukopisně připsáno, že trest smrti mu bude změněn.¹⁶² Zdá se, že o jeho osudu bylo rozhodnuto již dávno před soudním líčením a stalo se tak na úplně jiných místech nežli v budově Státního soudu.

Teprve 27. května se Nestával dozvěděl, že soudní proces bude zahájen již za 4 dny. Obžaloba mu opět nebyla přečtena, jen se dozvěděl, že je obviněn z velezrady a špionáže. Pouhý jeden den před zahájením procesu bylo Nestávalovi umožněno hovořit s obhájcem dr. Otto Müllerem. „Sděлил mi, že má dva obžalované a pro oba vyhrazenou jednu hodinu, z které mi jako vážnějšímu případu věnuje 40 minut. Obžalobu mi na mou žádost odmítl přečísti, poněvadž není čas, jména spoluobžalovaných rovněž mi odmítl říci, to že ‚uvidím zítra‘. Byl zřejmě ustrašený v přítomnosti příslušníka StB. Jak jsem po několika dotazech zjistil, neznal pochopitelně ani spisový materiál.“¹⁶³

Druhý den byl zahájen proces s „vedením záškodnického spiknutí proti republice“, který vstoupil do českých dějin jako soud s dr. Miladou Horákovou a spol. a dnes je považován za největší politický proces v Československu. „Teprve ve středu 31. května jsem na chodbě před porotní síní, kde se proces konal, viděl, s kým jsem žalován.“ Tři spoluobžalované (Jana Buchala, Bedřicha Hostičku a Jiřího Křížka) viděl Nestával v soudní síni vůbec poprvé, přičemž další dva (Záviše Kalandru a Vojtěcha Dundra) sice znal, ale od doby okupace se s nimi nestýkal. Je nutno ještě zmínit, že též jméno

161 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

162 KAPLAN, Karel: *Největší politický proces...*, příloha č. 13, s. 280–282.

163 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

Fráni Zemínové se v Nestávalových protokolech neobjevuje, i když se samozřejmě navzájem znali. Těsně před zahájením soudního jednání se uskutečnila jedna doslova odporná událost, která měla patrně přinutit obžalované k větší „poslušnosti“. „*Do prázdné porotní síně jsme byli přivedeni 10 minut před osmou hodinou za osvětlení reflektorů a zvuku filmových kamer. K přelíčení jsem šel s odhodláním nedat se vzrušit a nedat na sobě znát důsledky jakýchkoliv vjemů, byl jsem však silně pobouřen, když jsem viděl nad doličnými předměty – mezi nimi bylo sedm pušek [...] – zavěšenu velkou nacistickou vlajku s hákovým křížem. Chtěl jsem hned po zahájení líčení ostře proti tomu protestovat – z 13 obžalovaných bylo nás 6, kdo jsme za války byli vězňeni.*¹⁶⁴ *Pojednou však ještě před vpuštěním obecenstva do porotní síně dal někdo příkaz a nacistická vlajka byla narychlo odstraněna.*“

Po zahájení líčení slyšel Nestával poprvé text obžaloby – jeho jméno figurovalo v obžalovacím spisu hned za Miladou Horákovou a byl obviněn ze zločinů velezrady a vyzvědačství. V pasáži věnované jeho osobě nalezneme vedle zkreslených a do komunistické rétoriky zabalených polopravd též celou řadu vyslovených lží. Ačkoliv Nestával vždy varoval své spolupracovníky před neopatrnou a zbytečnou přímou protirežimní akcí, v žalobě stojí, že svým podřízeným vydával instrukce pro záškodnickou činnost. Program, který Nestával se svými přáteli připravoval a který měl vést k ustanovení jednotné socialistické strany, měl podle komunistických prokurátorů naopak za cíl vyloučit z politického života marxistické strany. Za nejhorší lež však považují obvinění, že Nestával odcizil Československé straně socialistické 30 000 korun a věnoval je na protistátní činnost.¹⁶⁵ Tento obnos skutečně Nestával v létě 1948 obdržel, ovšem od svého osobního přítele Oldřicha Kadlíka, který si jej u něj uschoval pro případ měnové reformy. Nestával pak třetinu těchto peněz věnoval rodině svého přítele Viktora Boháče, který byl umístěn v táboře nucených prací.¹⁶⁶ Překroucením této události byl z Nestávála učiněn sprostý zloděj.

Druhý den procesu měl začít výslechem Josefa Nestávála. Do soudní budovy na Pankráci byl transportován již ve 4 hodiny ráno a byl na něj činěn psychologický nátlak. Domnívám se, že stojí za to obsáhle ocitovat následující pasáž, neboť hodně prozrazuje o zákulisí celého procesu a o metodách, které jeho architekti používali. „*Tam přišel za mnou do cely šéf vyšetřovací skupiny z Ruzyně, referenta i strážného, kteří se mnou stále byli, poslal ven a řekl mi asi toto: „Chci vás upozornit, že hlavního líčení se účastní jen vybraní pracovníci ze závodů z celé republiky, kteří se budou denně střídát, nebude tam nikoho, u něhož byste mohl nalézt sluchu, nebude tam ani nikdo z vaší rodiny. Bylo by proto beznadějně, kdybyste se chtěl pokusit užít místa obžalovaného jako politické tribuny, a stejně bychom vám v tom zabránili. Situaci svou*

164 Jednalo se o Miladu Horákovou, Josefa Nestávála, Antonii Kleinerovou, Závíše Kalandru, Zdeňka Pešku a Vojtěcha Dundra.

165 *Proces s vedením záškodnického spiknutí...*, s. 14–15.

166 AMV Praha, V-6301/3 MV; zápis o výpovědi J. Nestávála z 8. 11. 1949, s. 108–109.

i druhých byste však jen zhoršil. V souvislosti s tímto procesem je zatčeno a později bude souzeno na 2 000 osob. Na tom, jak se budete chovat, hodně záleží, jak budou posuzováni oni. Z žaloby jste mohl vidět, že nám nejde tak o vás, ale o to ukázat světu, že zastupitelské úřady cizích států u nás jsou střediskem špionáže a diverze proti republice – je postavit před soud nemůžeme, to můžeme jen přes vás. Proto vám doporučuji, abyste vypovídal podle posledního protokolu, podle nějž budete vyslýchán.

Odpověděl jsem v podstatě toto: ‚Měl jsem dost času, abych za těch pár dnů, co jsem se dozvěděl o hlavním přelíčení, zvážil svou situaci. Je mi jasné, že jde o ‚monstre proces‘, že je vše důkladně zrežimováno, tedy i výsledek, v němž musí padnout nějaká hlava. Střízlivou úvahou jsem již došel k závěru, že to bude moje. V tom jsem byl nyní jen utvrzen, jsem však s tím úplně vyrovnan. Jednal jsem vždy dle svého přesvědčení poctivě, nikdy jsem nebyl ani konjunkturalista, ani vypočítavý ctižádostivec. Za svou pravdu jsem vždy čestně, třeba tvrdě bojoval a dovedl vyhrávat, dokáži i prohrát. Jednou, za okupace, jsem si náhodně hlavu zachoval, když místo trestu smrti jsem dostal doživotní káznici – a tehdy jsem opravdu významně a rozsáhle pracoval proti okupantům, dnes o ni tedy přijdu. To je někdy riziko veřejné činnosti. Jen se nemohu smířit s tím, že žaloba se opírá o nepravdivé a zkreslené věci a je v zásadním rozporu s celým mým názorem, svou neobjektivností a násilně provedenou konstrukcí mě staví do světla buď naivního diletanta nebo zaslepeného hazardéra. Předpokládal jsem, že vše uvedu u vyšetřujícího soudce na pravou míru, byl jsem však postaven před soud bez řízení u vyšetřujícího soudce. Nemusíte však mít obavy, s rozvahou a dobře jsem zvážil své možnosti: buď svůj osud přijmout jako chlap, nebo se v předem pochybné naději pokusit o jeho změnu tím, že co jsem chtěl probojovat u vyšetřujícího soudce, budu se snažit probojovat před státním soudem s rizikem dostat se před veřejností do falešného světla člověka, bojujícího se o svůj krk, a nad to ještě přijít znovu do Ruzyně. Vy přece máte proti mně značný počet mě usvědčujících protokolů svědků, kteří byli při konfrontacích náležitě zpracováni již v Ruzyni a jistě budou i před soudem vypovídat, co budete chtít. Rozhodl jsem se proto pro prvé a budu se před soudem držet zhruba ruzyňských protokolů. Jen s tou špionáží mi to půjde těžko, to je opravdu příliš mnoho proti mému přesvědčení. A pak – nebudu mluvit z oken, ale jsem přece jen příliš ostřílený bojovník a nevím, zda se udržím, kdyby snad, jak to bývá zvykem, některý z prokurátorů se dotkl mé cti nebo mě chtěl zesměšňovat.‘“¹⁶⁷

Nestával byl po tomto proslovu pracovníkem StB ujištěn, že mu nehrozí trest smrti, neboť rozsah činnosti Milady Horákové je daleko větší nežli jeho a poprava ženy by byla „politickou naivitou“ . „Rozhovor byl ukončen tím, že jsem řekl, že právě proto, že oprátku nemůže dostat žena, že jsem přesvědčen, že ji dostanu já a podle toho že se

¹⁶⁷ Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávala na Generální prokuratuře ve dnech 16.5.–13. 6. 1969.

zařídím – ,nemohu-li odejít se štítem, tak čestně na štítu, musím-li padnout, pak jen jako chlap.“¹⁶⁸

Nestávalův výslech před senátem Státního soudu začal v osm hodin, skončen byl v půl třetí. Tuto výpověď nám zachycují tři různé prameny – filmový záznam, stenografický záznam a propagandistická brožura *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice* (tzv. šedá kniha), přičemž nelze vyloučit, že ještě bude objeven kompletní zvukový záznam. Filmový pás ovšem zachycuje pouze fragment Nestávalova výslechu, a tak jsme odkázáni na zbylé dva prameny. Jejich porovnáním samozřejmě zjistíme, že v „šedé knize“ jsou vyslovené manipulace s Nestávalovými větami, které zazněly v soudní síni. Na otázku, zda se cítí vinen, odpověděl dle stenozáznamu: „*Ano. Z většiny, v některých částech ne, podle plného znění obžaloby. To bych chtěl osvětlit.*“¹⁶⁹ Podle „šedé knihy“ se však Nestával cítil jednoznačně vinen podle plného znění obžaloby.¹⁷⁰ Při výslechu se Nestával snažil bránit obviněním ze sabotáže a ze snahy o rozpoutání války. Dosti často se vymlouval, že si na konkrétní záležitosti nemůže vzpomenout. Byl tedy napomínán předsedou Trudákem, že neříká, co by on „*rád chtěl slyšet.*“ Z prokurátorů se na Nestávala zaměřil „vyhlášený“ Josef Urválek. Na dochovaném filmovém záznamu je pak zachycen Nestávalův střet s prokurátory ohledně situace dělnictva v předmnichovské republice. Na tvrzení prokurátora Viesky, že má pan obžalovaný určitě dobrou paměť, Nestával s určitou dávkou ironie odpovídá, že nikoliv.

Při Nestávalově výslechu se komunističtí pohůnci v talárech dopouštěli mimo jiné i manipulace s historií – pokoušeli se dehonestovat domácí protinacistický nekomunistický odboj. Využili k tomu skutečnost, že program tzv. hospodářské rady vycházel z odbojového programu *Za svobodu*, v němž najdeme mimo jiné i požadavek, aby předmnichovské politické strany nebyly obnoveny. Prokurátoři z toho eskamotérsky vyvodili, že již v době okupace chtěli autoři tohoto programu zakázat marxistické strany – a aktivity Františka Klímy a Josefa Nestávala po únoru 1948 označili pouze za logický důsledek těchto programových tezí. Žalobci však šli ve svojí demagogii ještě dále a za inspiraci programu *Za svobodu* označili program NSDAP. „*Zákaz marxistické strany je norimberským programem,*“ hřímal prokurátor Vieska. Komunisté se zde ovšem chytili do vlastní pasti: program *Za svobodu* totiž přesně definuje, které strany by měly být po válce zakázány. Měly to být strany „*odmítající demokratický program nebo vlastní vnitřní demokratické zřízení,*“ což KSČ nepochybně

168 Tamtéž.

169 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, stenografický záznam 2. dne procesu s dr. Miladou Horákovou a spol. (1. 6. 1950), s. 1/1; za zprostředkování přepisu tohoto záznamu děkuji Mgr. Martinu Vadasovi, Mgr. Marku Janáčovi a Jitce Radkovičové.

170 *Proces s vedením záškodnického spiknutí...*, s. 52.

byla.¹⁷¹ Když se ovšem Josef Nestával snažil nařčení z pronacistických programových prvků vysvětlit, byl předsedou senátu umlčen.

Z dostupných pramenů je evidentní, že Nestával se snažil před soudem bránit a že se v žádném případě nedržel vnučených odpovědí. Je to vidět kupříkladu i na jeho konfrontaci se spoluobžalovaným Františkem Přeučilem, který byl donucen vypovědět, že informoval Nestávála o činnosti „teroristické“ skupiny Jana Buchala na Ostravsku. Nestával to však popřel a ironicky odvětil, že by jej překvapilo, kdyby byl Přeučil ve styku s teroristickými organizacemi. Přeučil na to odpověděl slovy poměrně příznačnými pro tento proces: „*To si neumím vysvětlit. Nevím, jak to, že v tom mám rozpor, poněvadž mi jinak všechno souhlasí.*“¹⁷²

Souběžně s procesem byla zahájena též kampaň v tisku, která velice nevybírávě útočila jak na obžalované, tak na představitele „zrádné emigrace“ Petra Zenkla a Huberta Ripku. Nutno ovšem podotknout, že pro Nestávála se nejednalo o novou zkušenost – podobné útoky zažil již za války, a to ze strany českých fašistů. Tehdy byl nazýván „*nejničemnějším škůdcem*“ či „*nepřímým následovníkem zločinné dynastie benešovské*“, nyní byl označen za „*zrádce národa*“ a „*pomahače západních imperialistů*“. Tiskové kampani se nevyhnul ani tiskový orgán Čs. strany socialistické *Svobodné slovo*, v němž na obžalované útočili jejich někdejší přátelé a známí. Ti museli velice dobře vědět, že Milada Horáková ani Josef Nestával nejsou žádní „*předáci reakce*“, natož že by si přáli „*novofašistickou diktaturu*.“¹⁷³ Jedním z těch, kdo si vůči svým někdejším stranickým kolegům přisadil, byl i novinář Karel Jíše, který s Nestávalem spolupracoval za okupace v domácím odboji a po válce se dokonce dožadoval při potvzování svých rezistenčních aktivit právě jeho svědectví.¹⁷⁴ Je nutné podotknout, že na Nestávála nebylo v této kampani příliš jmenovitě poukazováno – nejvíce bylo (a to nejen ve *Svobodném slově*) útočeno na osobu Milady Horákové. Poslanec ČSS Josef Šafařík ji tak kupříkladu přirovnal k „známé buchenwaldské bestii“ Else Kochové.¹⁷⁵ Své vystoupení před Státním soudem zakončil Josef Nestával závěrečnou řečí, která je svojí hloubkou podle mého názoru srovnatelná s posledním slovem Milady Horákové. Nestával se zde ohrazuje především proti dvěma lžím, které zazněly v závěrečných projevech prokurátorů a které se jej nejvíce dotkly. V první řadě se jednalo o tvrzení, že hlavním motivem jeho politické činnosti bylo kariérnictví, dále pak vystoupil proti spojování jeho jména s fašismem: „*V roce osmatřicátém jsem byl znovu povolán po likvidaci strany [. . .] do Národní jednoty, o níž pan prokurátor řekl, že jsem se účastnil s fašisty. Poukazuji na to, slavný Státní soude, že tato činnost několik*

171 *Za svobodu* . . . , s. 72.

172 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, stenografický záznam 3. dne procesu s dr. Miladou Horákovou a spol. (2. 6. 1950), s. 24/5.

173 Dnes zahájení procesu s vedoucími činiteli záškodnického spiknutí proti státu. In: *Svobodné slovo*, roč. VI (1950), č. 126 (31. 5.), s. 1.

174 NA, fond Karel Jíše, sign. 500-2-4.

175 ŠAFAŘÍK, Josef: *Zrada programem*. In: *Svobodné slovo*, roč. VI (1950), č. 131 (6. 6.), s. 7.

měsíců od listopadu, když jsem tam přišel, byla právě stálým bojem s těmito fašisty, vedenými tehdy Locherem,¹⁷⁶ který je ještě dodnes venku, stálým bojem právě nás, který jsme byli biti jako tzv. představitel levice. O okupaci nebudu mluvit, pane předsedo, poněvadž to [...] byla moje povinnost, abych se boje proti Němcům – když jsem toho nemohl udělat jako voják – zúčastnil všemi prostředky. Nebudu mluvit ani o tom, že to nebylo jenom riziko osobní, že bysem [sic] riskoval celou rodinu. [...] když jsem byl zatčen, tak čekaly desítky přímo – a stovky nepřímě – lidí v Praze, vzhledem k mé rozsáhlé činnosti, že půjdou také do vězení. Nešel ani jediný, pane předsedo. A když jsem se vrátil a musel jsem několik měsíců být léčen, a oznámil jsem, že začátkem roku šestačtyřicátého se vrátím ne na nějaké nové teplé místo dobře honorované, ale do místa starého, od kterého jsem byl zatčen, a přišel jsem tam, tak jsem tři dni musel chodit po chodbách, poněvadž ani židli pro mě neměli. To bylo to další kariérnictví v tom.¹⁷⁷

Nestával též připomněl, že před podobným tribunálem nestojí poprvé: „A teď bych chtěl, v závěru, pane předsedo, říct několik slov, i když jsem si rozvažoval, mám-li je říci vzhledem k tomu, že každé, třeba i upřímné dolitování zde, před Státním soudem, bylo pokládáno prostě za projev člověka-škůdce, záškodníka přitisknutého do kouta, který již nemá už nic jiného na svoji obranu, nemůže se bránit, nemůže útočit, tak aspoň sténá nebo chce nějakým způsobem, pokorným doznáním něco říci. Já jsem stál před Volksgerichtem za předsednictví Thieracka a byl jsem přímo dožadován svým právním zástupcem, abych vyslovil politování nad svými činy. Byl mi také navrhován trest smrti a odmítl jsem to, poněvadž bych nemohl lhát a nemohl bych hrát komedii před státním soudem¹⁷⁸ tehdy. [...] A právě vzhledem k tomu, že mě zná velmi mnoho lidí, pane předsedo, z dřívější mé činnosti ve studentstvu, ve sportu i v politickém životě, a že vědí, že Josef Nestával není z těch, který když je v úzkých, by lhal, a že dovede přijmout trest, aniž by nějakým způsobem se dožadoval milosti, právě proto pokládám za svoji povinnost upozornit na to ty, kteří mě znali a kteří mně věří, a kteří také uvidí, že to co říkám zde, neříkám poprvé, a že jsem z toho vycházel i v době, když jsem byl na svobodě. Já jsem nebyl přesvědčen o správnosti svého jednání. [...] A chtěl bych říct jenom toto: byl jsem proti protistátní činnosti a měl jsem rád svou republiku. A jsem trestán za činnost, která republiku poško[zovala] a budu potrestán za činnost, která republiku poškozovala, a která pracovala proti ní.“¹⁷⁹

Vidíme tedy, že Josef Nestával se ve své závěrečné řeči dopustil určitého protimluvy – člověk, jenž má svou zemi rád, proti ní přece nepáchá činnost, která by ji

176 Karel Locher (1893–1959), český diplomat a politik krajně pravicové orientace (Národní sjednocení), představitel protibenešovské opozice v čs. západním exilu za 2. světové války.

177 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávla před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950.

178 Zde se Nestával dopouští malého přeřeknutí – nacistický Lidový soud (Volksgericht) nazývá „státním soudem“. Je otázka, zda je to skutečně přeřeknutí a nebo to byl úmysl, který měl poukázat na podobnost těchto dvou tribunálů.

179 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, tzv. Klosův archiv, magnetofonový záznam závěrečné řeči J. Nestávla před Státním soudem v Praze ze dne 8. 6. 1950.

poškozovala. Domnívám se, že vnímaví posluchači mohli z těchto slov mnohé pochopit ze zákulisí procesu. I když Nestával, stejně jako všichni obžalovaní, hovořil před soudem o vyšetřovacích metodách StB pozitivně.¹⁸⁰ Není nutno dále rozebírat, že v „šedé knize“ je i tato Nestávalova závěrečná řeč hrubě zkeslena – o jeho účasti v domácím odboji tam není jediná zmínka.

Několik hodin po závěrečné řeči obžalovaných byl vynesena rozsudek. Ačkoliv byl prokurátory navrhován trest smrti pro všechny obžalované, byli nakonec k tomuto trestu odsouzeni „pouze“ čtyři: Milada Horáková, Jan Buchal, Závěš Kalandra a Oldřich Pecl. Nestával byl spolu s Jiřím Hejdou, Františkem Přeučilem a Antonií Kleinerovou odsouzen k doživotnímu žaláři, ostatní obžalovaní dostali tresty v rozmezí od 28 do 15 let.

Okamžikem rozsudku se z obžalovaného dr. Nestávála stal odsouzený vězeň, který obdržel číslo 1117. Stejně jako ostatní obvinění z procesu s Miladou Horákovou podléhal zvláštnímu režimu – až do popravy čtyř odsouzených 27. června 1949 byl izolován na samotce a nebyl připuštěn ani na vycházky. V lednu 1951 bylo všech sedm mužů (Nestával, Hejda, Přeučil, Peška, Dunder, Hostička a Křížek) převezeno do věznic na Mírově, kterou již Nestával důvěrně znal. I zde pokračovala izolace od dalších vězňů, ke skupině byl pouze připojen řeckokatolický teolog dr. Mastilák. Na tuto dobu vzpomínal později skoro idylicky František Přeučil: „*Po večerce, když nás sedm vedle sebe ulehlo, začala univerzitní školení. Hejda probíral umění ze všech hledisek, dob i forem. Nestával vyložil všechny politické směry a cíle, Dunder vzpomněl TGM a mnohého dění kolem něj a vedení státu. Peška své zkušenosti ústavně-právní, Mastilák zodpověděl vše, co nás zajímalo kolem Vatikánu a k odpočinku Hostička vyprávěl Tři mušketýry a mnohé jiné.*“¹⁸¹ Prominentní vězňové vyráběli bedničky či loupali česnek, velitel věznic, který byl za války v koncentračním táboře, se k nim údajně choval velice slušně.

V prosinci 1951 byli všichni převezeni do Leopoldova, kde panovaly o poznání horší poměry. Zde jim patrně skončila izolace a odsouzení z procesu s Miladou Horákovou byli zařazeni mezi ostatní vězně. Svědčí o tom fakt, že právě v březnu 1952 v leopoldovské věznicí vyplnil Josef Nestával dotazník, který dostávali vězni při nástupu do výkonu trestu. Odpovědi v tomto dotazníku nám dávají nahlédnout do duševního rozpoložení, v němž se vězeň Nestával nacházel. Na otázku, jakých úspěchů v životě dosáhl, odpověděl: „*Při své rozsáhlé organizační a veřejné činnosti i v mém povolání nedopustil jsem se ničeho zbabělého ani nečestného.*“¹⁸² Pohnutky, které jej měly vést k trestné činnosti, popsal následovně: „*Pocit povinnosti funkcionáře strany plnit uložený úkol.*“¹⁸³ A na otázku, zda se cítí vinen, odpověděl: „*Ano, z hlediska*

180 Na vyšetřované byl v tomto ohledu podle mého názoru činěn veliký nátlak.

181 Cit. dle IVANOV, Miroslav: *Justiční vražda...*, s. 194.

182 NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis J. Nestávála; dotazník z 27. 3. 1952.

183 Tamtéž.

zák[ona] na ochranu republiky.“ Krutost leopoldovských bachařů vůči politickým vězňům je již dnes všeobecně známa. Nezastavila se ani před válečným invalidou Josefem Nestávalem – v květnu 1952 byl na dva měsíce zavřen do korekce, protože chtěl podat stížnost na ÚV KSČ pro špatné zacházení s nemocným vězňem.¹⁸⁴ V únoru 1953 byl patrně v důsledku zhoršení zdravotního stavu převezen zpět na Mírov, kde byl umístěn na oddělení tuberkulózních vězňů. Zde se koncem roku 1953 setkal s bývalým ministrem spravedlnosti Prokopem Drtinou, jehož vzpomínka na toto setkání je uvedena jako motto této studie. Dále též víme, že v roce 1953 byl Nestával kázeňsky trestán, a to za zpívání na cele.

Od jara následujícího roku začali věznitelé Nestávalovi věnovat zvýšenou pozornost – založili na něho osobní svazek, který byl posléze v listopadu 1954 převeden na evidenční s krycím označením „Necky“. Hlášení na něj podávali dva spoluvězni, uvádění pod krycími jmény „Robert“ a „Tovara“, jejichž identitu bohužel neznáme. Ti předávali informace podporučíkovi Stejskalovi, jenž je zasílal III. správě Ministerstva vnitra. Z těchto dokumentů vyplývá, že Nestával byl „vytěžován“ pro údajně zamlčenou protistátní činnost. Agenti tak získali řadu informací, které se vztahovaly k činnosti národně socialistické strany v poválečné éře a v době únorového převratu. Hodnověrnost jednotlivých zpráv může být samozřejmě velice různá – je nutno brát v úvahu možnost zkresleného přenosu informace agentem a nebo též fakt, že o jeho donášení mohl Nestával vědět a záměrně jej tak dezinformovat. V jednom z hlášení agenta „Roberta“ najdeme zmínku o Nestávalových konspiračních metodách: „*Nestával mi řekl, že pokud šlo o konspiraci, musel on sám Horákovou velmi často napomínat, protože byla hrozně lehkomyšlná a domnívala se, že nikdo se nemůže dozvědět o tom, co se ve skutečnosti dělá.*“¹⁸⁵ Tento agent podal též výše citované hlášení o tom, že Nestával měl ilegální práci proti komunistům vykonávat rád.

Jisté ovšem je, že tyto agenturní zprávy nám zachycují Nestávalovo smýšlení v době jeho věznění. „*Nestával vychází z toho stanoviska, že je naprosto jasné, že musí dojít ke zvratu režimu v našem státě a že zde budou hrát rozhodující roli Američané,*“ píše se v jednom z hlášení.¹⁸⁶ Též víme, že Nestával se připravoval spolu se svými přáteli z národně socialistické strany na změnu režimu – vytvořili dokonce za tím účelem jmenný seznam funkcionářů strany s evidencí, kdo z nich zůstal spolehlivým a kdo se přidal na stranu komunistů.

To samozřejmě muselo mírovské bachaře značně provokovat, Nestával jim navíc patrně dával poznat, co si o nich myslí. V periodickém posudku z července 1954 k jeho osobě mimo jiné stojí: „*Povahy je nestálé, velikášské, přitom domýšlivý. [...] Politicky se projevuje tak, že nenávidí všechno, co je v duchu socialistickém, duševně žije stále ve svých dřívějších myšlenkách a čeho si přeje nejvíce je to, aby přišli Američané a je, jak*

184 Tamtéž; dopis J. Nestávála Okresnímu soudu v Jičíně z 19. 5. 1963.

185 AMV Praha, V-6301/118B MV; zpráva staršiny Stejskala III. správě MV z 16. 3. 1954.

186 Tamtéž; zpráva staršiny Stejskala III. správě MV z 27. 4. 1954.

oni si říkají, politické vězně, vysvobodili. Je stále zapřísáhlý nepřítel lid. dem. zřízení.¹⁸⁷ Na jaře 1954 ztratili příslušníci StB svoje agenturní pokrytí osoby Josefa Nestávála. Obnovit se jej podařilo až o rok později. Hlášení z této doby neuvádějí zdroj, o to jsou však nebezpečnější. Je z nich patrné, že Nestával se svými přáteli promýšlel, jak bude nutno obnovovat národně socialistickou stranu: „Nestával se vyslovil, že strana musí v budoucnu přijít před veřejnost s tím, že musí postavit do čela strany nové lidi, protože většina starých funkcionářů byla zdiskreditována a musí udělat místo mladým lidem.“¹⁸⁸ Zdá se, že tyto záležitosti Nestával dosti důkladně promýšlel – varoval dokonce před hrozbou „neokomunismu“, která se objeví v případě, že první posttotalitní garnitura se bude chovat příliš „kapitalisticky“. V těchto zprávách se objevuje též řada detailů, které se podařilo Nestávalovi během svých výslechů v letech 1949–50 utajit. Najdeme zde kupříkladu informace o Nestávalových schůzkách ze Zenklem po únoru 1948: „O tom Nestával uvedl, že nebylo vůbec obtížné se s Zenklem stýkat, protože prý mezi příslušníky, kteří ho hlídali, bylo mnoho takových, kteří se nechali koupit. Nestával si nepamatuje jejich jména a také se prý o to nestaral. [...] Nestával šel k Zenklovi do bytu, kde s ním setrval asi 3 hodiny a projednával s ním otázku o ilegální práci strany, protože Zenkl oficiálně pověřil Nestávála jako svého zástupce v době své nepřítomnosti.“¹⁸⁹ Tyto nově zjištěné skutečnosti však nakonec Nestávalovi neublížily: naopak, v rámci amnestie v roce 1955 mu byl změněn doživotní trest na 25 let vězení.

V květnu 1955 byl Nestával transportován do věznice ve Valdicích, kde nastoupil práci u Kohinooru. Podle agenturního hlášení však přišel do prostředí, kde platil za velkou autoritu. „Josef Nestával je velikým božstvím všech zdejších národních socialistů. Požívá jejich největší důvěry a úcty a je jimi považován za budoucího předsedu strany. V ústavě se chová velmi skromně a každému vychází vstříc. Jeho společností v užším smyslu je Vančura a Bláha, se kterými se zná ještě z vězení za okupace. Věřící v řešení středoevropské otázky r. 1956 mírovou cestou, a to buď neutralizací ČSR, nebo jako součást Spojených států evropských pod jakousi ochranou USA. [...] Dle řeči patří k levému křídlu nár. soc., a je osobně velmi příjemný a zdá se i seriózní. Je rozhodným nepřítelem každé politické msty v budoucnosti a měl několik diferencí o této otázce s Vilémem Krejčím, který jej přemlouval, aby připravovali budoucí retribuci. Je stoupencem masarykovské demokracie široké svobody slova a politických stran.“¹⁹⁰ To bylo však jedno z posledních hlášení tohoto svazku k osobě Nestávála – v květnu 1957 bylo jeho „rozpracování“ ukončeno a svazek byl archivován.

Mezitím se však Nestával v souvislosti s vývojem mezinárodní situace pokoušel o obnovu soudního řízení a tím i revizi rozsudku. V říjnu 1956 tak napsal prvnímu

187 NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis Josefa Nestávála; periodický posudek na J. Nestávála z 10. 7. 1954.

188 AMV Praha, V-6301/118B MV; zpráva ml. ref. J. Tilla z 4. 3. 1955.

189 Tamtéž.

190 Tamtéž; hlášení agenta s nečitelným podpisem a datací (rok 1955).

tajemníkovi ÚV KSČ Antonínu Novotnému dopis, v němž se odvolával na jeho závazek, že bude provedena revize politických procesů z let 1948–52.¹⁹¹ Další žádost o obnovu podal o dva roky později, tentokrát již prostřednictvím advokáta Josefa Hustopeckého. Dopis, který mu Nestával napsal, je dalším svědectvím o jeho duševním stavu v době nespravedlivého věznění: „*Nebyl jsem a nejsem pozér, abych tvrdil, že je mi lhostejné, jak dlouho budu ještě vězněn, naopak jsem přesvědčen, že je škoda každé hodiny, o kterou je kdo zbytečně v kriminálu. Tím více, že léta věznění, pět za okupace a nyní již devátý rok, mě velice morálně i duševně zpevnila, na těle jsou však již stále více znát.*“ Nestával dále v dopise připouští, že si nedělá příliš velké naděje na obnovu soudního řízení. V samotném závěru pak připomněl vzpomínku z doby okupace: „*Když jsem za okupace dostal v Gollnowě žalobu, poslal jsem její rozbor svému obhájci– Němci a žádal jsem ho: ‚Bude-li jednání před Volksgerichtshofem opravdu objektivním soudním projednáváním, pokládám za nutné, abyste mě navštívil ještě zde a domluvil se mnou další postup. Bude-li to jen kulisa pro předem připravené rozhodnutí, sejdem se až před přelíčením v Berlíně.‘ Obhájce mi napsal, že s mým názorem souhlasí a že se sejdem až v Berlíně. Dopadlo to tenkrát náhodou nečekaně dobře, dopadne to nějak i dnes.*“¹⁹²

O obnovení soudního řízení nakonec rozhodoval 26. března 1959 Krajský soud v Praze – kromě Nestávalovy posuzoval též obdobné žádosti Zdeňka Pešky a Jiřího Křížka. Z pramenů, které jsem měl k dispozici, však vyplývá, že odsouzení nebyli vůbec soudnímu jednání přítomni – soud tak v Nestávalově případě vycházel z jeho rozsáhlého rozkladu, v němž rozebíral jednotlivé body rozsudku. Soudci dospěli k závěru, že obnova procesu není možná. V odůvodnění tohoto rozhodnutí byl Nestávalův rozbor nazván „*ničím konkrétně nepodloženým polemizováním s důvody rozsudku*“. Nestávalem zpochybněná regulérnost vyšetřování nebyla vzata v potaz. „*Pokud pak [Nestával – pozn. autora] tvrdí, že pod tlakem nezákonných metod, používaných vůči němu v průběhu vyšetřování, podepsal i nepravdivé protokoly o jeho výpovědích [sic], pak ani toto tvrzení nelze brát v úvahu jako skutečnost, která by mohla přivodit rozhodnutí o povolení obnovy jeho trestního stíhání,*“ stojí v rozhodnutí soudu.¹⁹³

O rok později, v roce 1960, byla u příležitosti 15. výročí konce 2. světové války udělena rozsáhlá amnestie, která přinesla svobodu tisícům politických vězňů – Josefa Nestávala ani jeho druhů z procesu s Miladou Horákovou se však netýkala.¹⁹⁴ Obdobně tomu bylo i s amnestií o dva roky později. Nestával tehdy podal proti neudělení amnestie stížnost – argumentoval tím, že se na jeho osobu amnestie prezidenta repu-

191 NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis Josefa Nestávala; dopis J. Nestávala A. Novotnému z 21. října 1956.

192 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; dopis J. Nestávala JUDr. J. Hustopeckému ze 14. 1. 1956.

193 NA, Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis Josefa Nestávala; usnesení Krajského soudu v Praze z 26. 3. 1959. Nestával proti tomuto rozhodnutí podal stížnost, která však byla 22. 6. 1959 senátem Nejvyššího soudu pod vedením dr. Helešice zamítnuta.

194 Tamtéž; přísně tajný dopis náčelníka SNZ náčelníkovi NPT Mírov ze dne 30. 4. 1960.

bliky vztahovala. Stížnost projednával 25. května 1962 na neveřejném zasedání Krajský soud v Praze, jenž konstatoval, že „*Nestával byl spoluorganizátorem, který zosnoval a řídil nebezpečnou protistátní skupinu, která vyvíjela závažnou protistátní činnost.*“¹⁹⁵ Selhání čs. justice v době, která je některými badateli označována již za „předreformní“, pak stvrdil o dva měsíce později Nejvyšší soud. Ten navíc ústy předsedy senátu dr. Vojtěcha Görnera konstatoval, že Nestával „*dával instrukce, jak podchytit další osoby pro protistátní činnost a udržovat je v pohotovosti po dobu převratu a jak vyvolávat mezi obyvatelstvem náladu pro velezrádnou činnost.*“¹⁹⁶ Také toto zasedání soudu bylo neveřejné a Nestával k němu nebyl připuštěn – zdá se, že zásadní vliv na rozhodnutí soudu mělo „*vyjádření generálního prokurátora*“.

Nestával byl v té době vězněn ve Valdicích, když předtím absolvoval opět pobyty na Mírově a v Leopoldově. Jeho zdravotní stav se zlepšil natolik, že mohl vykonávat i lehčí manuální práce. Z vězeňské dokumentace vyplývá, že pracoval na výrobě plachet pro hospodářské stroje a že plnil stanovené normy, do zájmové činnosti vězňů ani do pracovních soutěží se nezapojoval. Radil však svým spoluvězňům v různých právnických záležitostech.¹⁹⁷

V květnu 1963, patrně na vyzvání, podal Nestával k Okresnímu soudu v Jičíně žádost o podmíněčné propuštění. Ta byla pozitivně vyřízena a Josef Nestával byl 12. listopadu 1963 podmíněčně propuštěn z výkonu trestu na zkušební dobu 7 let. Na svobodě se tak ocitl v době, kdy již byla v plném proudu politická a především kulturní liberalizace komunistického režimu v Československu – v době, kdy Nestával opouštěl brány vězení, již čeští čtenáři znali některé Solženicynovy prózy a Miloš Forman právě natáčel proslulého *Černého Petra*.

Po návratu z vězení musel Nestával před odchodem do důchodu ještě několik let pracovat – strávil je povětšinou v manuálních zaměstnáních typu nočního hlídače. Přesto jej policejní orgány považovaly za nebezpečného: hned měsíc po jeho propuštění na něj Státní bezpečnost založila pozorovací svazek s krycím označením „Právník“. Ten byl veden až do května 1969 a bohužel se nedochoval.¹⁹⁸

Bude se zdát možná překvapující, že po tom všem, co Josef Nestával zažil, měl ještě v době tzv. pražského jara chuť se politicky angažovat. Byl totiž jedním z těch bývalých národních socialistů, kteří v jarních měsících roku 1968 vstoupili do Československé strany socialistické (ČSS) a snažili se zde jednak navázat na tradici předúnorové národně socialistické strany, jednak dosáhnout rehabilitace komunistických obětí

195 Tamtéž; kopie usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 25. 5. 1962, jméno předsedy senátu neuvedeno.

196 Tamtéž; kopie usnesení Nejvyššího soudu z 24. 7. 1962.

197 Tamtéž; hodnocení J. Nestávally z 1. 6. 1963.

198 Dne 22. 12. 1963 byl k Josefu Nestávalovi (14. 12. 1900) zaregistrován 2. oddělením 2. odboru III. správy MV osobní svazek, registrační číslo 23151, krycí jméno „Právník“. Po reorganizaci v roce 1964 byl svazek veden 1. oddělením 8. odboru II. správy MV. Dne 6. 5. 1969 byl svazek předán na 1. oddělení 7. odboru S-StB Praha a převeden do evidenčního svazku, který byl 20. 5. 1969 zaregistrován pod číslem 16620. Podle poznámky v registru svazků byl svazek 11. 12. 1970 „zrušen“.

v čele s dr. Miladou Horákovou. Dle některých pramenů se Nestával stal jednou z vůdčích osobností tzv. staronových členů ve straně a dokonce po něm byla pojmenována jedna frakce, která se nazývala „nestávalovci“.¹⁹⁹ Respektovalo jej též vedení strany, které dosud šlo na ruku komunistům – Nestávalovi bylo nabídnuto (spolu s dalším politickým vězněm Václavem Palečkem) místo v Ústředním výboru ČSS. Strana po letech útlumu zažívala vzestup členské základny, a to i díky bývalým národním socialistům, kteří se chystali ve straně převzít moc „zdola“ – prostřednictvím místních organizací a následného stranického sjezdu. „...*Bylo víceméně samozřejmé, že na připravovaném sjezdu strany bude dr. Nestával [zvolen] předsedou strany národně socialistické,*“ napsal později bývalý politický vězeň a posrpnový exulant Zdeněk Otruba.²⁰⁰

Těmto plánům učinila konec „bratrská pomoc“ států varšavské smlouvy 21. srpna 1968. Příjezd tanků též zamezil rehabilitaci Josefa Nestávála a jeho druhů, která byla nadějně započata v létě 1968. 30. července totiž senát Nejvyššího soudu pod předsednictvím dr. Otomara Bočka zrušil rozsudek Státního soudu z procesu s dr. Miladou Horákovou a vrátil celou věc do stádia přípravného řízení s tím, že je nutno „*obsáhlé došetření případu*“, a to včetně vyšetřovacích metod, použitých při přípravě procesu. Začátkem roku 1969 tak Josef Nestával spolu s dalšími žijícími obžalovanými učinil rozsáhlou výpověď na Generální prokuratuře, v níž podrobně popisoval svůj pobyt ve vyšetřovací vazbě. Je zajímavé, že Nestával v těchto výpovědích (na rozdíl od svých textů z konce 50. let) důrazně popírá veškerou protikomunistickou činnost, jelikož dobře věděl, že pouze tak může dosáhnout plně rehabilitace. Proces s Miladou Horákovou proto přirovnával k vykonstruovanému procesu s Rudolfem Slánským a dokonce v tomto smyslu odkazoval na studie historika Karla Kaplana.²⁰¹ Tyto výpovědi však kvůli nastupující husákovské normalizaci zůstaly pouze v archivu Generální prokuratury a Josef Nestával byl plně rehabilitován až v roce 1990.

Ani normalizační režim nezaujal k Josefu Nestávalovi nijak příznivý postoj. S největší pravděpodobností byl nejprve vyloučen, jako řada jeho kolegů, z Československé strany socialistické.²⁰² V prosinci 1973 pak označili pracovníci Státní bezpečnosti Nestávála za nepřátelskou osobu a zaregistrovali k němu další svazek. Ten byl veden až do jeho smrti v roce 1976 a posléze byl zničen, takže přesně nevíme, za jakým účelem byl třiasedmdesátiletý Nestával Státní bezpečností rozpracováván. Napovědět nám to může dokument, jenž vznikl o 6 let později. Jedná se o svazek, který vedla Státní bezpečnost k tehdejšímu vedoucímu sekretariátu ředitele RaJ Jiřímu Paroubkovi jako

199 PEJSKAR, Jožka: *Od boje [proti komunistům] ke kolaboraci. Dokumenty a záznamy o činnosti Čs. strany socialistické v letech 1948–1989*. Praha – Fallbrook 1993, s. 60.

200 Cit. dle PEJSKAR, Jožka: *Od boje...*, s. 61.

201 Osobní archiv Evy Nestávalové-Jourové; výpis z protokolu J. Nestávála na Generální prokuratuře ve dnech 16. 5. – 13. 6. 1969.

202 PEJSKAR, Jožka: *Od boje...*, s. 65.

kandidátovi tajné spolupráce pod krycím označením „Roko“.²⁰³ V záznamu schůzky z 5. dubna 1979 čteme: „*ROKO byl v rozhovoru vytěžován k bývalému nár[odnímu] socialistovi J. Nestávalovi. K jeho osobě sdělil, že o něm pouze slyšel. Ví, že se jedná o čelního funkcionáře této strany. Jeho syn a vnuk jsou členy ČSS a vykonávají funkce na OV v Praze 7. [...] Osobně KTS [míněn Paroubek – pozn. autora] z rodiny Nestávala nikoho nezná.*“²⁰⁴ A zápis dále pokračuje: „*Průběh dalšího rozhovoru se týkal skupiny mladých členů ČSS, kteří v letech 1970–73 se snažili v Praze na Mě[stském] V[ýboru] založit organizaci, která by prosazovala myšlenky býv[alé] nár[odně] soc[ialistické] strany. [...] O této činnosti jmenovaných osob ROKO nic konkrétního nevěděl.*“ Domnívám se, že to mohl být právě jeden z důvodů, proč StB i v 70. letech registrovala Nestávala jako nepřátelskou osobu – komunisté nejspíše předpokládali, že právě Josef Nestával mladé československé socialisty ideově ovlivňoval. Každopádně mu museli pracovníci StB přičítat značný význam, když ještě tři roky po jeho smrti vytěžovali k jeho osobě mladého funkcionáře Československé socialistické strany. Paroubkovo vyjádření zase svědčí o tom, že Nestávalovo jméno bylo známé v kruzích ČSS i na sklonku 70. let.

Zbývá jen dodat, že životní příběh Josefa Nestávala se uzavřel 1. dubna 1976. Oznámení o jeho smrti otiskla o týden později jeho manželka Marie ve *Svobodném slově*, tiskovém orgánu strany, jejíž skutečné ideály Josef Nestával celý život vyznával a kvůli nimž strávil čtvrtinu svého života za mřížemi.²⁰⁵

203 Dne 14. 3. 1979 byl 3. oddělením 2a odboru S-StB Praha zaregistrován k Jiřímu Paroubkovi (* 21. 8. 1952) svazek kandidáta tajné spolupráce, registrační číslo 30989, krycí jméno „Roko“, do archivu byl svazek uložen 13. 12. 1982 pod archivním číslem 732467.

204 AMV Praha, svazek KTS ROKO, arch. č. 732467; záznam ze schůzky s KTS ROKO vypracovaný ppor. Stanislavem Sívou 5. 4. 1979. Faksimile svazku KTS ROKO též viz http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A050426_211553_domaci_miz.

205 Považuji za důležité poděkovat lidem, bez nichž by tato studie nebyla úplná – v prvé řadě paní Evě Nestávalové-Jourové, dále pak PhDr. Petru Blažkovi, PhDr. Aleně Šimánkové, PhDr. Vladimíře Vaníčkové, Mgr. Martinu Vadasovi, Mgr. Pavlíně Formánkové, Mgr. Tomáši Bursíkovi a Radku Schovánkovi.

Příloha č. 1 Josef Nestával na vězeňských fotografiích z 50. let

